

ענישה חיכל

★ לפרשת יתרו ★

על דרך הפשט בעומק העיון ובהרחבת הדברים

◆ גליון 309 ◆

שח הגה"צ

רבי חזקיהו יוסף מישקובסקי שליט"א:

סיפר לי הרב בורנשטיין זצ"ל מחדרה, שהיה תלמיד מובהק של המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין בשנחאי:

פעם היתה תכנית זדונית של היפנים ימ"ש לרמות את כל היהודים בשנחאי. הם רצו לקחת את כל היהודים ולהכניס אותם לתוך אוניה שכביכול תקח אותם לחוף מבטחים, והם תכננו להטביע אותה באמצע הדרך, ר"ל. אך נתגלגלו הדברים, ואחד מהגויים, מהחשובים שבהם, גילה את סוד העניין, ונהיה מזה רעש גדול, עד שהתכנית התבטלה והישיבה ניצלה. היפנים בכעסם אסרו את הגוי הזה והתנקמו בו קשות, עד שיצא מתחת ידם כשאינו בין החיים.

הסיפור הזה גרם בישיבה לעגמת נפש גדולה... וכמה בחורים החליטו לעלות ולשאול את המשגיח ר' יחזקאל מה הפשט בזה. כשהם התקרבו סמוך לחדר שלו, הם שומעים אותו מדבר עם הקב"ה: "רבוננו של עולם! אני עובד אותך כל השנים באמונה. למה הגוי הזה זכה למה שאני לא זכיתי? ... הוא זכה למסור נפש על ישראל, והיום הוא נמצא בדרגה גבוהה ועצומה, למה אני לא זוכה לזה???"... כמובן שהם ברחו משם כל עוד רוחם בם... כבר לא היתה להם שאלה.

"שייתן פחות משווה פרוטה"

סיפור עוצר נשימה התרחש במעונו של מרן שר התורה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שסירב לקבל תרומת ענק מנגיד מסוים שרצה לסייע לתלמוד תורה ידוע בעיר בני ברק.

היה זה כאשר מרן יצא מגדרו וכתב מכתב התרמה למען המשך קיום אחד מתלמודי התורה החשובים שנקלע למצוקה כלכלית. מנהלי הת"ת הנרגשים הגיעו עם המכתב לאחד מהגבירים הידועים וביקשו שיתרום לתלמוד תורה. הנגיד שהתרגש מן המכתב אמר שהוא מעונין להיכנס בעצמו למרן שליט"א כדי שיגיד לו כמה לתרום. "ככל שיאמר מרן, כך אעשה, וכך אתרום", אמר הנגיד. ואכן, מנהלי התלמוד תורה נכנסו בחרדת קודש יחד עם הנגיד למעונו של מרן שר התורה ושאלוהו כמה כסף יתרום הנגיד לתלמוד תורה שזקוק למזומנים באופן נואש.

מרן שר התורה חשב קמעא ואז הפטיר: "שייתן פחות משווה פרוטה". הנוכחים היו בהלם. הם חשבו שמדובר בטעות ושאלו שוב. מרן שר התורה השיב בפעם השניה: "שלא ייתן כלום".

מנהלי התלמוד תורה יצאו מהחדר שבורים ורצוצים, אבל אז פרץ הנגיד בבכי, ואמר: "רוח הקודש פועמת כאן בבית הזה, הכסף שלי אינו כשר", אמר בבושה, והודה: "הגעתי לכאן כדי לקבל משר התורה 'הכשר' על הכסף שלי, וזאת על ידי שיורה לי לתרום מכסף זה לצדקה". ויהי לפלא.

חלק ראשון

הערות על הפרשה

א. ד' פסוקים עם פסק בפרשה

1. (יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עִלָּה וְזִבְחִים לְאֱלֹהִים וַיָּבֵא אֶהָרֶן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַכֹּל-לֶחֶם עִם-חֹתֵן מֹשֶׁה לְפָנָי הָאֱלֹהִים: בַּשְּׂמֹאל [א ט"ו ו'] וַיֹּאמֶר שָׂאוּל אֶל-הַקִּינִי לְבוֹ סֵרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עַמְּלִקִי פֶן-אֶסְפֹּף עִמּוֹ וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִלּוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיִּסַּר קִינִי מִתּוֹךְ עַמְּלִקִי: וּפְרַשׁ"י עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – שְׁנֵהֲנוּ מִסְעוּדָתוֹ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָרִי מֵעֵלָה עָלָיו כֹּאֲלוֹ עָשָׂה חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לְפִיכָךְ

יש פסק אחרי 'וכל', להורות שאינו נמשך רק אחרי תיבת 'זקני' אלא קאי גם אתיבת 'ישראל', שהיה נחשב כאילו באו כל ישראל לאכול שם.

2. (יא) וְהָיוּ נִכְנְיָיִם לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בֵּין בְּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יָרַד ה' לְעֵינַי כָּל־הָעָם עַל־הַר סִינַי: והנה עה"פ 'הָיוּ נִכְנְיָיִם לַשְּׁלִישִׁת יָמִים' כ' רש"י – לסוף שלושה ימים, הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו, כדברי רבי יוסי, והוא בגמ' שבת [פ"ו ב'] תנו רבנן: בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל. רבי יוסי אומר: בשבעה בו...מיתיבי: וקדשתם היום ומחר, קשיא לרבי יוסי! – אמר לך רבי יוסי: יום אחד הוסיף משה מדעתו, דתניא: שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו: הוסיף יום אחד מדעתו, וכו'. א"כ לפי"ז מ"ש ב'ין בְּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, אי"ז מדויק כי ירד רק ביום הרביעי. לכן עשה פסק אחרי 'כי' משום דקאי אהמשך הפסוק 'יָרַד ה' לְעֵינַי כָּל־הָעָם עַל־הַר סִינַי', אבל 'ביום השלישי' הוא כמו מאמר המוסגר שאינו כפשוטו.

3. (ד) לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: כ' החזקוני: וכל תמונה וי"ו יתרה, פי' לא תעשה לך פסל של כל תמונה אפי' אין לו פרצוף הואיל והם לשם עבודת כוכבים כגון אבני מרקוליס שאין להם דמות פרצוף. וכל תמונה – שום תמונה, כמו כל אלמנה ויתום. לכן בא הפסק, לבטל הו"ו של 'וכל תמונה' שאי"ז ב' דברים פסל ותמונה, אלא 'תמונה' הוא פירוש של 'פסל'.

4. וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וּבַהֲמֹתֶיךָ וּגְרָמְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: כ' בפסיקתא זוטרתא שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ – לשם ה' אלהיך, שכל השובת ביום השביעי מעיד ומודה שהקב"ה ברא את עולמו בששה ימים: ובאודה"ח כ' עוד ירצה באומרו שבת לה' כי לא תהיה המנוחה והשביתה למנוחתו ולמרגועו אלא למצות ה' אלהיו: וע"ז בא הפסק לומר שמילת 'שבת' אינה שם דבר, אלא כאילו התורה מצוה לך 'שבותו, ושביתה זו תהיה לכבוד ה"א, לפניו, ולמענו.

ב. לשון רבים מלעיל.

כל לשון רבים באורייתא בא מלרע, כדי להדגיש את אותיות הסיום של רבים, כגון עליהם, דְּבָרִים, חֲקִים, אֲלָפִים, מֵאוֹת, חֲמִשִּׁים, עֶשְׂרֹת. חוץ מח' מילים אשר הם לשון רבים ומ"מ הרי הם מלעיל. ואלו הן:

פרשת ויצא וְלֹא־יָדַע יַעֲקֹב בֵּי רַחֵל גְּנֻבָתָם: מלעיל.

פרשת יתרו אֶת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְּאֵתָם בְּדֶרֶךְ. מלעיל.

יהושע פרק ב' וְהִיא הָעֵלְתָם הַגָּגָה. מלעיל.

ישעיהו פרק מז' הִנֵּה הָיוּ כְּקֶשׁ אֵשׁ שְׂרָפָתָם. מלעיל.

הושע פרק ב' וּבִקְשָׁתָם וְלֹא תִמְצָא. מלעיל.

עמוס פרק ט' מִשֶּׁם אֶצְוָה אֶת־הַחֶרֶב וְהִרְגָתָם. מלעיל.

תהלים פרק מח' רַעְדָה אַחֲזִיתָם שֶׁם חֵיל בְּיֹלְדָה: מלעיל.

תהלים פרק קיט' פִּלְאֹת עֲדוּתֶיךָ עַל־פֶּן נִצַּרְתָּם נַפְשִׁי. מלעיל.

ג. כל פסוקי התורה פותחים בו"ו

כידוע כל הפסוקים מתחילים באות ו"ו, אמנם מצאנו הרבה מהם אשר פותחים בשאר אותיות. ובפרשה זו :

(יא) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם:

(טז) כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו:

(יח) נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך פי כבוד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך:

(יט) עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך יהיה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים:

(כג) אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמד וגם פלהעם הזה על מקמו יבא בשלום:

(א) בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני:

(ד) אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על פנפי נשרים ואבא אתכם אלי:

(יג) לא תגע בו יד פיסקול יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יהיה במשך היבל המה יעלו בהר:

(כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם:

(כא) מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך:

וכמעט כל פסוקי עשרת הדיברות.

ונראה לענ"ד ליתן טעם וקיצבה לזה, והוא אשר כל פסוק שאינו דיבור התורה אלא הוא מובאה ממה שפלוני אמר [והוא הנקרא "ציטוט"], שם יתחיל הפסוק מאות כל שהיא ולא דוקא בו"ו. אמנם צריך שכל הפסוק מתחילתו הוא מובאה, אבל לא אם הוא רק מאמצעו.

ועפ"ז פ' י"א 'עתה ידעתי' וכו' הוא דברי יתרו, ואע"פ שמתחיל דבורו מפסוק קודם, מ"מ אי"ז מתחילתו, שהרי מתחיל בו"אמר יתרו, אבל כאן הוא מתחילתו.

ופ' ט"ז הוא דברי משה, ואמנם תחילת דיבור בפ' קודם אבל אינו מתחילתו וכו"ל.

ופ' י"ח י"ט כ"ג הם מדברי יתרו, ואמנם גם פסוקים כ' כ"א כ"ב הם מדברי יתרו, אך מ"מ

פותחים בו"ו כי הוא ו"ו החיבור וכמו באמצע פסוק, ולמשל: והזהרתה אתהם את

החקים ואת התורת והודעת להם את הדבר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון: וכן

ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטוהם

והקל מעליך ונשאו אתה:

פרק י"ט פ' ד' 'אתם ראיתם' הם דברי הי"ת. וכן שאר הפסוקים המובאים, וכן כל פסוקי

עשרת הדיברות הרי הם דברי הי"ת.

אמנם פי"ט (א) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבָר סִינַי: הוא שונה כי אינו מובאה כלל אלא דברי התורה ומ"מ פותח ב'בי"ת', ונראה שהוא משום חשיבותו וחביבותו, כי כאן תחילת סדר מתן תורה, ואמרו בתנחומא בחדש השלישי, זש"ה הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (משלי כ"ב) אמר ר' יהושע ברבי נחמיה זו תורה שאותיותיה משולשים אל"ף בי"ת גימ"ל, והכל היה משולש תורה משולשת תורה נביאים וכתובים, משנה משולשת תלמוד הלכות ואגדות, הסרסור משולש מרים אהרן ומשה, תפלה משולשת ערב ובקר וצהרים, קדושה משולשת קדוש קדוש קדוש, ישראל משולשין כהנים לויים וישראלים, משה אותיותיו משולשין, משבט לוי שאותיותיו משולשים, מזרע משולש אברהם יצחק ויעקב, בחדש משולש ניסן אייר וסיון, על הר סיני שאותיותיו משולשין שנאמר ויחנו במדבר סיני, לשלשת ימים נתקדשו שנאמר והיו נכונים לשלשת ימים, החדשים משולשים שנאמר בחדש השלישי.

חלק שני

ביאת יתרו

א. פרשה זו קצרה היא, ואין בה אלא ע"ב פסוקים, כמנין 'הנני בא אליך ב'עב' הענן', ועיקר ענינה הוא מתן תורה, ולכן מה מאד יש לתמוה על כך שנכלל בפרשה זו, גם כל המעשה עם יתרו חותן משה, והיה מן הראוי, לפי הבנתנו הפשוטה, לייחד פרשה זו לענין מתן תורה בלבד, ולהשאיר ענין יתרו למקום אחר. וביותר יש לתמוה, שעוד קדמה פרשת ביאת יתרו וכל ענינו, לעסק מתן תורה, והניחא למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא, [רש"י עה"פ 'ויהי ממחרת' וכו'], "ל דסיפרה תורה מעשה שהיה ע"פ סדר הדברים, אבל למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא, אין לו מקום כלל בפרשה זו. ובין למר ובין למר, יש לתמוה עוד, מה ראתה תורה להאריך כ"כ בסיפור בואו של יתרו אל משה, ובתיאור מדוקדק של כל השיחות והדיבורים שהיו שם. והעולה על כולנה, עוד נקראה פרשה זו על שמו 'יתרו', והיה מן הראוי שתקרא הפרשה ע"ש סיפור מתן תורה.

ב. רש"י [י"ח א'] 'יתרו' שבע שמות נקראו לו רעואל, יתר, יתרו, חוצב, חצר, קיני, פוטיאל. יתר, על שם שיתר פרקה אחת בתורה (להלן פסוק כא) 'ואתה תחזה'. 'יתרו' לכשתגיייר וקיים המלות הוסיפו לו אות אחת על שמו. 'חוצב' שחצב את התורה. וחוצב הוא יתרו, שנאמר [שופטים ד יא] מצני חוצב חותן משה. ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה, ומה הוא אומר [שמות ד יח] ותצאנה אל רעואל אביהן, שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי. הגה גם זה צ"ב מה שדקדקה תורה לכנות את יתרו בשבע שמות שונים, בכל מקום בשם אחר, דמה הטעם בזה ומה באה תורה ללמדנו. עו"ק, דמה שנקרא 'פוטיאל' הוא מ"ש 'ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה', ואמרו חז"ל [סוטה מ"ג]. 'מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים, והביאו רש"י ע"פ זה, והיינו שיתרו

נקרא בשם 'פּוּטְיָאֵל' משום שפיטם עגלים לע"ז, ותמוה, דלא מצינו דבר זה בשום מקום שיתרו פיטם עגלים לע"ז, ומנ"ל לחז"ל להסביר שם זה על יתרו.

ג. [י"ח, ב'] וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפְרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחֵר שְׁלוּחֵיהָ. וברש"י 'אחר שלוחיה' וברש"י 'אחר שלוחיה' כש'אמר לו הקדוש ברוך הוא צמדן (שמות 7 יט) לך טוב מלרימה, (סס כ) ויקח משה את אשתו ואת בניו גו' וילא אהרן לקראתו, (סס כז) ויפגשוו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו. אמר לו זו היא אשתי שנשאתי צמדן ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן. אמר לו למלרים. אמר לו על הראשונים אנו מלטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לה לכי אל בית אביך, נטלה שני צנייה והלכה לה'. ויש לתמוה מדוע לא שלח משה לקרוא לאשתו צפורה ולשני בניו, מיד בצאתם ממצרים, והרי עומדים הם ערב מתן תורה, ומן הראוי שלא יעדרו אשתו ובניו ממעמד נשגב זה. ובפרט למ"ד יתרו אחר מ"ת בא, נמצא שבאמת לא היו נוכחים בניו ואשתו של משה במעמד מ"ת, וזה תמוה מאד.

ד. [שם, ג-ד'] וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גֵּרְשֵׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה. וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֶלְקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצֵּלְנִי מִיַּחַד פְּרָעָה. יש לעיין מדוע הוצרך להזכיר כאן את טעם שמותיהם, והיה די לומר את גרשם ואת אליעזר. עוד צ"ב, מדוע אומר 'אשר שם האחד' ושם האחד', והיה יכול לומר כנ"ל, 'ואת שני בניה גרשם ואליעזר'. עוד יל"ע שאחרי שאמר על גרשם 'שם האחד' היה צ"ל על אליעזר 'שם השני' אליעזר, או 'שם האחר' אליעזר, ולא לומר גם עליו 'שם האחד'. עוד ק' מדוע חילק את גרשם ואליעזר לב' פסוקים, והיה לו להכלילם יחד בפסוק אחד.

ה. [שם, ה'] וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאֵשֶׁתוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֲנֹה שָׁם. יל"ע מדוע נזכר כאן יתרו שוב בתוארו 'חתן משה' והיה די לומר 'יתרו', וידענו כבר שהוא חותן משה. ועוד שאם מזכירו בתוארו מדוע לא הזכיר גם התואר 'כהן מדין' שזכר למעלה, וכאן השמיטו. עו"ק מ"ש 'אשר הוא חונה שם הר האלוקים', שכ"ז נראה מיותר, ובשלמא מ"ש 'אל המדבר', כבר ביארו רש"י שהוא שבחו של יתרו, שהיה בכבודו של עולם ויצא למדבר מקום תהו, לשמוע דברי תורה, אבל ההמשך, 'אשר הוא' וכו', אין לו ביאור.

ו. [שם, ו'] וַיֵּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בֶּן אֵלֶיךָ וְאֵשֶׁתְךָ וְשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה. וברש"י 'אני חתנך יתרו וגו' אם אין אתה יולא צנייה לא צנייה אשתך, ואם אין אתה יולא צנייה אשתך לא צנייה שני צנייה'. והדברים צ"ב, מדוע חשב יתרו שאין בכוונת משה לצאת לקראתו, עד שהוצרך לעמוד ולהתחנן לו שיצא בזכות אשתו ובניו, ולמה לא יצא משה עבור חותנו באשר הוא. עו"ק שנראה מסדר הדברים שבניו חשובים מאשתו, ומדוע.

ז. [שם, ז'] וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּשְׁקֶה־לּוֹ. וברש"י 'וישקתו ויסק לו' □ איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה, שנאמר (צמדכר יב ג) והאיש משה. גם בזה צ"ב דבתחילה נראה שלא רצה לצאת כלל לקראתו, ולבסוף לא רק שיצא, אלא גם השתחוה לו וגם נשקו.

ה'הסטוריה' של יתרו

ח. והנראה בזה דהנה שנינו [סוטה י"א]. 'א"ד חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה [דהבה נתחכמה לו, רש"י]: בלעם, ואיוב, ויתרו, בלעם שיעץ – נהרג, איוב ששתק – נידון ביסורין, יתרו שברח – זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית, שנאמר: ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב, וכתוב: ובני קיני חתן משה וגו'. הנה חזינן דישוב בכבודו של עולם, שהיה מיועצי פרעה, וכשהעלה בלעם העצה להשליך כל ילדי ישראל למים, קם וברח למדין, משום שלא רצה להיות שותף לדבר זה, וזכה עי"ז שיישבו בניו בלשכת הגזית, וש"מ שעשה המעשה הנכון במצב שלו, שלא הייתה באפשרותו להתנגד לעצה הזו, ולכן היה חייב לברוח. ובחידושי הגרי"ז איתא 'וצ"ב דבשלמא בלעם שנהרג הוא שפיר מדה כנגד מדה מפני שיעץ, אלא איוב ששתק למה נידון ביסורים, וכן יתרו למה זכה שישבו מבני בניו בלשכת הגזית במה היה זה מדה כנגד מדה, והנראה בזה דמעמו של איוב ששתק היה מפני שלא רצה למחות משום שסבר שלא יועילו דבריו כלל ומשו"ה שתק, וע"כ נענש ביסורין וצעק, וזה מדה כנגד מדה להראות לו שאע"ג דגם עכשיו אין בידו להועיל, מ"מ צועק ולא יכול לשתוק, (כי אם כואב צועקים), ויתרו שברח ועזב בשביל טובתן של ישראל חצרות מלכים כי היה מיועצי פרעה, ע"כ זכה שישבו מבני בניו בלשכת הגזית, וע"כ זה שייך שפיר לסוגית הגמרא דאירי לענין מדה כנגד מדה'. אבל עדיין אינו מבואר המידה כנגד מידה בענין בריחת יתרו, וצ"ע.

ט. [במדבר כ"ד, כ"א] 'וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך וישים בסלע קנך'. ובגמ' סנהדרין [ק"ו, א'] 'אמר לו בלעם ליתרו: קיני, לא היית עמנו באותה עצה?, מי הושיבך אצל איתני עולם? והיינו דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי: שלשה היו באותה עצה, אלו הן: בלעם איוב ויתרו. בלעם שיעץ – נהרג, איוב ששתק – נידון ביסורין, ויתרו שברח – זכו בני בניו לישוב בלשכת הגזית וכו'. והנה קודם שדבר בלעם על הקיני, דבר על עמלק ואמר, 'וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עני אבד', ובשמות רבה אמרו ע"ז, 'ד"א וישמע יתרו הה"ד (משלי יט) 'לץ תכה ופתי יערים' וכה"א (שם "משלי"א) 'בענוש לץ יחכם פתי', עמלק ויתרו היו בעצה עם פרעה, כשראה יתרו שאבד הקדוש ברוך הוא את עמלק, מן העוה"ז ומן העוה"ב, תוהו ועשה תשובה, שכן כתיב למעלה כי מחה אמחה את זכר עמלק ואח"כ וישמע יתרו, אמר אין לי לילך אלא אצל אלוה של ישראל ומנין אתה למד שעמלק והמדינים צריהם של ישראל שנאמר (במדבר כב) וילכו זקני מואב וזקני מדין, וכן (שופטים ו) מדין ועמלק ובני קדם, וכן בלעם הרשע אומר 'וירא את עמלק' שלא חזר בו, וכשראה ליתרו שעשה תשובה מה אמר (במדבר כד) 'וירא את הקיני', משל לצייד שהיה צד צפרים צד את הראשונה בא לצוד את השניה הלכה וישבה לה על איקונין של מלך עמד לו הצייד תוהו בה אמר לה אם אזרק עליה אבן אני מתחייב בנפשי ואם אתן את הקנה מתיירא אני שלא יגע באיקונין של מלך איני יודע מה אומר לך אלא למקום יפה ברחת ונפלטת, כך בלעם ראה ליתרו ועמלק בעצה עמד על עמלק ומחה שמו בא לראות יתרו מצאו שעשה תשובה אמר לו למקום יפה ברחת הוא איתן מושבך כאברהם, הו' לץ תכה' זה עמלק, 'ופתי יערים' זה יתרו'.

י. הנה במדרש הזה מבואר, שמדין ועמלק היו בדרגה שוה של צוררי ישראל, וא"כ כשברח יתרו למדין, הרי נתחבר בזה, דוקא לצוררים הגדולים של ישראל, ולא עוד אלא שנעשה שם לרבם המובהק ולמנהיגם של המדינים, כמ"ש רש"י פ' שמות [ב' ט"ז] עה"פ ולכהן מדין 'כ שצפן', והיה עובד כל ע"ז קצנולס, וכמ"ס רש"י עה"פ 'מכל האלסים' מלמד שהיה מכיר בכל עבודה זרה קצנולס קלא הניח עבודה זרה קלא עזרס', והיינו שהיה גם ראש הכמרים של מדין, וא"כ היה בשיא השפלות בעולם,

ואיך עולה דבר זה בקנה אחד עם בריחתו ממצרים, ומוכח לכאורה שלא הייתה בריחתו ממצרים אלא מאהבת עצמו, ואינו מעשה חיובי אלא להיפך, וצ"ע רב בכ"ז.

ה'תנאים' באירוסי משה

יא. ובילקוט שמעוני [שמות רמז קסט] עה"פ [ב, כ"א], ויואל משה לשבת את האיש, 'בשעה שאמר משה ליתרו תנה לי את צפורה בתך לאשה, אמר לו קבל עליך דבר אחד שאני אומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו משה מה הוא אמר לו הבן שיהיה לך תחלה יהיה לע"ז, מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו. אמר לו השבע לי, וישבע לו, שנאמר 'ויואל משה, אין אלה אלא לשון שבועה שנאמר ויואל שאל את העם. לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה, מיד ותקח צפורה צר'. ובמדרש רבה 'ולמה השביעו? אמר לו: יודע אני שיעקב אביכם, כשנתן לו לבן בנותיו, נטלן והלך לו חוץ מדעתו. שמא אני נותן לך את בתי, את עושה כך? מיד נשבע לו ונתן לו את צפורה בתו. ור' נחמיה אומר: קבל עליו ללון עמו, ואין ויואל אלא לשון לינה, שנאמר: הואיל נא ולין (שופטים ט). ורבותינו אומרים: קבל עליו לרעות צאנו'.

יב. הגה למדנו שהתנה יתרו את נתינת צפורה למשה לאשה, בד' תנאים, א) שהבן הראשון יהיה לע"ז, ב) שישאר לגור אצלו, ג) שלא יקח את אשתו וילך למקום אחר, ד) שירעה את צאנו. ומשה אכן עמד בכל התנאים ושמר אותם, וכמ"ש רש"י עה"פ [ד', י"ח] 'יטע אל יתר מתנו' לטול קטות קטני נקבע לו, ובתרגום יונתן ב"ע עה"פ 'זיהי בדרך במלון' [שמות ד', כ'] 'זיהו באורחה בבית מבתותא וערע ביה מלאכא דיי ובעא למקמליה מן בגלל גרשום בריה דלא הוה גזיר על עיסק יתרו חמוי דלא שבקיה למגוריה ברם אליעזר הוה גזר בתנאה דאתניו תרויהון'. ובבעל הטורים [פ' יתרו י"ח, ג'] 'כשנתן יתרו בתו למשה הוצרך להתנות שיהיה הבן הראשון לעבודה זרה ולכך לא נימול עד שפגעו המלאך בדרך וביקש להמיתו, אז מלתו צפורה ומחלה לו התנאי שהתנה עם אביה. לכן בכאן כתיב "כי אמר" כלומר אמר נגלה לכל כי אנוס היה על תנאי הזה, כי גר היה והוצרך לעשות מאמר יתרו. ומכל מקום נענש על התנאי שיצא ממנו יהונתן שנעשה כומר לפסל מיכה (ב"ב קט ב) וכו', ומיהו בגמרא (נדרים לא ב) משמע שאליעזר בן משה לא נימול עד שפגעו המלאך, שאמר משה אמול ואצא לדרך סכנה הוא לחינוק. וזה היה אליעזר (שמו"ד ה כד) שמשבא למצרים לא מצינו שהיה לו בן אח"כ'.

יג. מכל התנאים שהתנה יתרו עם משה נראה פשוט, שהיה דבוק בע"ז, והיה משעבד את משה לרעות את צאנו לטובתו שלו עצמו, ולא נתן לו רשות לעזבו, כדי שיימשך גם הוא לע"ז שלו, וא"כ עדיין הוא בשפלותו הגדולה. אמנם מאידך גיסא איתא בשמות רבה, 'ולכהן מדין שבע בנות', 'זהלא הקדוש ברוך הוא שונא עבודת כוכבים ונתן מנוס למשה אצל עובד עבודת כוכבים? אלא אמרו רבותינו יתרו כומר לעבודת כוכבים היה, וראה שאין בה ממש, וביסר עליה, והרהר לעשות תשובה עד שלא בא משה, וקרא לבני עירו ואמר להם, עד עכשיו הייתי משמש אתכם, מעתה זקן אני, בחרו לכם כומר אחר, עמד והוציא כלי תשמישי עבודת כוכבים ונתן להם הכל, עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם, ולא יעשו לו מלאכה, ולא ירעו את צאנו, ובקש מן הרועים לרעות לו את צאנו ולא קבלו, לפיכך הוציא בנותיו, 'ותבאן ותדלנה', מלמד שהיו מקדימות לבא מפני פחד הרועים, 'ויבאו הרועים ויגרשום', אפשר הוא כהן מדין והרועים מגרשים בנותיו אלא ללמד שנידוהו וגרשו בנותיו כאשה גרושה, כד"א 'ויגרש את האדם'. והדברים נראים תמוהים עד מאד, שקודם הגעת משה, כבר עשה יתרו תשובה, זנח את עצביו, חדל לשמש ככומר, ומחמת זה הוחרם ע"י כל תושבי מדין, ואעפ"כ, התנה עם משה שהבן הראשון יהיה לע"ז, ולא הרשהו למול אותו, וצ"ע.

דמותו של יתרו

יד. והנראה לומר בזה, דיתרו היה אישיות בלתי יציבה בדעתה, והיה מתהפך לכל כיוון, פעם החזיק בדרך אחת ופעם שינה לרוח אחרת, ומעולם לא התיצב על דרך ברורה. וזה פשר הדבר שעבד כל הע"ז שבעולם, שהדבר הזה הוא זר ומוזר, דכל בני האדם בעולם, קבועים בדעתם לאיזה שהיא ע"ז שעובדים אותה, ולא יחליפו ולא ימירו אותה לעולם, והולכים אחריה עד אבדן, כי כל מה שנוגע לדת ואמונה, הרי זה מושרש בנפש האדם עד עומקה. ויסוד הדבר הוא, כי תכלית הכל הוא העם היהודי המאמין בהשי"ת, ועבורו נברא העולם, וממילא גם כל תכונות נפש האדם, נבראו בו ע"פ המתכונת של האיש הישראלי המאמין בהשי"ת, והושרשה בו תכונת הנפש של אמונה בעיקרי הדת עד כדי מסירות נפשו, ותכונה זו קיימת בכל בני אנוש, רק שעובדי ע"ז, פועלת בהם מידה זו לרעה באמונת דתם המעוותת. אבל יתרו, לא כן הייתה דרכו, כי מעודו היה פוסח על שתי הסעיפים, ולא החליט מעולם היכן הוא עומד, והיה מנסה כל פעם ע"ז אחרת, ושוב מואס בה ומנסה ע"ז נוספת, עד שנמצא עובד כל ע"ז שבעולם.

טו. וזה גם פשר הדבר שקראה לו התורה בז' שמות שונים, כי בתוה"ק שמו של אדם משתנה לפי מעשיו ופעולתו באותה העת, כמו שמוכח מהרבה מקומות. והנה כשברח יתרו ממצרים למדין, לא נכתב ד"ז להדיא, אלא היא קבלת חז"ל, וממילא גם לא נכתב שמו באותו מעשה. אבל בזה"ק איתא 'אמר רבי אבא הא כהן און לא כתיב ביתרו, כהן מדין כתיב, א"ל כלא איהו חד, בקדמיתא חמוי דיוסף כהן און אקרי, ולבתר חמוי דמשה כהן מדין, וכלא רזא חדא'. [תרגום: 'כהן און' וכהן מדין' הכל אחד הוא, בתחילה חותנו של יוסף ולבסוף חותנו של משה, והכל סוד אחד] מבואר כאן שיתרו הוא פוטיפרע דכתיב 'וַיִּקְרָא פְּרָעָה שֵׁם-יוֹסֵף צְפַנְתַּי פְּעֻנֵיחַ וַיִּתֵּן-לוֹ אֶת-אֶסְנַת בַּת-פְּוֹטִי פְּרַע כַּהֵן אֵן לְאִשְׁהָ'.

יתרו ופוטיפרע

טז. וכ' רבינו בחיי שם 'דרשו רז"ל: (ב"ר פו, ג) פוטי פרע הוא פוטיפר, ונקרא פוטיפר על שם שפיטם פרים ועגלים לע"ז, וזהו לשון "פוטיפר" מפטם פר, והוא נקרא פוטיפר, ונקרא פוטיפרע על שם שנסתרס מאליו, לפי שלקח את יוסף למשכב זכור. ודעתי לומר כי פוטיפרע היה שר משרי פרעה, וכאשר נסתרס ושנו את שמו פוטיפרע נתבייש בדבר ונעשה כומר בבית ע"ז, וזהו שכתוב בו: 'כהן און' האלוה שלו הוא און, וכן מצינו ביתרו שכתוב: (שמות ג, א) כהן מדין, ופירושו כומר לפי שהיה מפטם עגלים לע"ז. וכן איתא במדרש, 'פוטיפר שהיה מפטם עגלים לע"ז, פוטיפרע שהיה פורע עצמו לע"ז. ובגמ' [סוטה מ"ג, א'] 'תנא: לא לחנם הלך פינחס למלחמה, אלא ליפרע דין אבי אמו, שנאמר: והמדינים מכרו אותו אל מצרים וגו'. למימרא, דפינחס מיוסף אחי, והא כתיב: ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה, מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת

כוכבים! לא, מיוסף שפיטפט ביצרו. 'זילזל וכבץ אותו ולא חקבו'. והלא קצמים מבזים אותו, 'כלאמרינו באלו הן הנקרפין (סנהדרין 77 פב) לפיכך הולך ליחסו קם פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן', ראיחם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יהרוג נשיא מישראל. אלא, אי אבוב דאימיה מיוסף – אימיה דאימיה מיתרו, ואי אימיה דאימיה מיוסף – אבוב דאימיה מיתרו. דיקא נמי, דכתיב: מבנות פוטיאל, תרי פוטי, 'מללא כתיב פוטיאל', [הרשב"ם והרצינו גרסום כ"ב (ק), (א) פי' מדלתיב 'מזנות' בחלקון רביס'] משמע, שמע מינה. ולפמשנ"ת הרי באמת זרעו של יתרו ושל יוסף הכל אחד הוא, ודו"ק. וגם ב' הפירושים של 'פוטיאל' הכל אחד הם, שפוטיפר פיטם עגלים לע"ז, ויוסף פיטפט ביצרו כנגד אשתו של פוטיפר זה, ודו"ק. ולפי"ז היה שמו של יתרו במצרים 'פוטיפר' ע"ש שפיטם עגלים לע"ז, ואח"כ כשנסתרס, נקרא שמו 'פוטיפרע', ע"ש הסירוס וע"ש שפער עצמו לע"ז, וזו עבודת בעל פעור, ושינה אז הע"ז שלו, שקודם היה מפטם ומקריב לע"ז, ואח"כ עבד לבעל פעור שעבודתו בפעירה.

יז. וכשהיתה אסיפת היועצים ב'הבה נתחכמה לו', ואמר בלעם העצה להשליך ילדי ישראל ליאור, עמד וברח, וע"כ שהוא משום שלא היה יכול לסבול העול הגדול הזה, כי בבריחתו הרי הפסיד כל מעמדו ועשרו, ואכן באותו רגע היה בצד הטוב, וקבל ע"ז שכר שזכו בניו לישוב בלשכת הגזית שהוא כבודו של עולם, תמורת מה שהוא ויתר על כבודו ועל מעמדו. אמנם מיד אחרי שברח, שינה שוב דעתו והלך למדין ונתחבר שוב לצוררי ישראל, כי היה הפכפך בדעתו, ושינה אותה מרגע לרגע, וכנ"ל.

שמות משתנים

יח. וְיִתְבְּאֲנָה אֶל-דְּעוּאֵל אֲבִיהֶן. כאן מופיע יתרו בשם 'דעואל'. וחז"ל דרשו שם זה 'שנעשה ריע לא-ל', והוא משום שבאותו זמן הרי פרש מע"ז ומחמת זה נידוהו אנשי מדין והוצרכו בנותיו לרעות צאנו, וכנת"ל כ"ז, וכל הפורש מע"ז הרי הוא מודה בהשם, ונקרא ריע לא-ל. אך אח"ז, כשאמר לבנותיו 'זאיו קראן לו ויאכל לחם', ובא משה לפניו והכירו, מיד שינה דעתו ונתהפך לצד השני. ובילקוט שמעוני עה"פ [ד, י"ז] 'זאת המטה הזו תקח בידך' איתא 'המטה שנברא בין השמשות נמסר לאדם הראשון בגן עדן, ואדם מסרו לחנוך, וחנוך מסרו לשם, ושם מסרו לאברהם, ואברהם מסרו ליצחק, ויצחק מסרו ליעקב, ויעקב הוליכו למצרים, ומצרים ליוסף, וכשמת יוסף, נמלט כל ביתו וניתן בפלטין של פרעה, והיה יתרו אחד מחרטומי מצרים, וראה את המטה, וחמד אותו בלבו, ולקחו, והביאו, ונטעו בחוך גן שלו, ולא היה יכול אדם לקרב אליו, עד שבא משה לארץ מדין, ונכנס לתוך גן ביתו, וראה את המטה, וקרא את האותיות אשר עליו, ושלח ידו ולקחו, וראה יתרו, ואמר, זה הוא האיש, שהוא עתיד לגאול את ישראל ממצרים, לפיכך נתן לו צפורה בתו לאשה'.

יט. ונראה הביאור שראה יתרו שאין שום אדם יכול ליקח המטה ורק משה לקחו, הבין שהוא הגואל של ישראל, ובכדי למנוע את גאולת ישראל, הסכים לתת לו את צפורה, וקשר אותו אליו בכל התנאים המבוארים לעיל, בכדי שלא יוכל משה לעזוב את מדין, ולא תהיא גאולה לבנ"י, כי לא יהיה להם גואל אחר. ובזאת חזר לסורו ונעשה שוב כומר לע"ז. ואכן בפעם הבאה בה מוזכר שמו של יתרו, נאמר

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתֵנוּ כֹּהֵן מִדִּיָּן, כִּי שׁוֹב אֵין שְׁמוֹ רְעוּאֵל, שֶׁהָרִי אֵין הוּא עוֹד רִיעַ הָא-ל, אֲלֵא הַהִיפֵךְ הַגְּמוּר, וְנִקְרָא 'יִתְרוֹ' שֶׁהוּא שְׁמוֹ הַמְּקוּרִי, כִּי כֵךְ נִקְרָא בְּרׁוֹב הַמְּקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, וְגַם חוֹזֵר לְשֵׁמֶשׁ כְּכוֹמֵר לַע"ז, כִּי הַכְּתוּב קוֹרֵא לוֹ שׁוֹב 'כֹּהֵן מִדִּיָּן', שֶׁח״כ לְסוּרוֹ.

ב. וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל־יִתְרוֹ חֹתֵנוּ וַיֹּאמֶר לוֹ אֶלְכָה נָא וְאֶשׁוּבָה אֶל־אֶחָי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה הָעוֹזֵדִים חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם. הִנֵּה בְּכֹאֵן שׁוֹב נִשְׁתַּנָּה שְׁמוֹ שֶׁל יִתְרוֹ לְיִתְרוֹ, וּבְרִשׁוֹ וַיָּשָׁב אֶל־יִתְרוֹ חֹתֵנוּ לְיִטּוֹל רִשׁוֹת, שֶׁהָרִי נִשְׁבַּע לוֹ, וְהִנֵּה שׁוֹב נִתְהַפֵּךְ יִתְרוֹ לְטוֹבָה, וְאֵכֵן הִתִּיר לוֹ אֶת שְׁבוּעָתוֹ, וְהִרְשָׁהוּ לְקַחַת אֶת אִשְׁתּוֹ צְפוּרָה וְאֶת בְּנָיו לְמִצְרַיִם, וְלִכֵּן נִקְרָא עֵתָה בְּשֵׁם 'יִתְרוֹ', ע"ש שֶׁהִתִּיר לוֹ אֶת שְׁבוּעָתוֹ, וְדו"ק.

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדִּיָּן

כא. וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדִּיָּן חֹתֵן מֹשֶ׈ה אֶת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וְלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא ה' אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. וּבְרִשׁוֹ וַיִּקְרָא יִתְרוֹ מִן שְׁמוֹעַ שְׁמֵעַ וְזֵל, קְרִיעַת יֵם סוּף וּמִלְחַמַת עַמְלֵק. מִשׁוֹם שְׁפִיסוֹק הַטַּעֲמִים בְּמִקְרָא מִשְׁמַעוֹ, שְׁעִיקָר מֵהַ שְׁמַע יִתְרוֹ, הוּא מֵהַ שְׁעָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, מִשׁוֹם שִׁישׁ עַל הַמִּילָה 'מֹשֶׁה' זִקְף קִטְן שֶׁהוּא טַעַם מִפְּסִיק, וְאֵין הַמִּילָה 'מֹשֶׁה' מַחוּבְּרַת לְמִילָה 'וְלִישְׂרָאֵל עַמּוֹ', אֲלֵא עוֹמְדַת בְּפָנֵי עֲצָמָה, וּמִתְפַּרֵּשׁ הַכְּתוּב שֶׁשְׁמַע יִתְרוֹ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְמֹשֶׁה, וְזֶה הָעִיקָר, וְאֵח"כ גַּם מֵהַ שְׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. וַיֵּשׁ לְתַמּוּהָ מֵהַ הוּא הַדְּבַר שְׁעָשָׂה ה' לְמֹשֶׁה דוּקָא. לִכֵּן פִּירֵשׁ רִשׁוֹ, קְרִיעַת יֵם סוּף, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא זֶה שֶׁקָּרַע אֶת הַיָּם, וְזֶה נֶס גְּדוֹל וְעֲצוּם, שֶׁאֵין לוֹ שׁוֹם אִפְשָׁרוֹת, אִם לֹא מַעֲשֵׂה הַשִּׁי"ת, וּמַכִּיּוֹן שְׁנֵס זֶה נַעֲשָׂה עֲבוּר הַצֵּלַת בְּנֵי, לִכֵּן הוֹסִיף וַאֲמַר 'וְלִישְׂרָאֵל עַמּוֹ', שֶׁמַּחֲמַת שֶׁהֵם עַמּוֹ עָשָׂה עֲבוּרֵם נֵס זֶה. וְכֵן מִלְחַמַת עַמְלֵק, שְׁעִיקָר נִצְחוֹן יִשְׂרָאֵל עַל עַמְלֵק הִיא עַל יַדֵּי מֹשֶׁה, כַּמִּשׁוֹב 'וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבּוֹר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבּוֹר עַמְלֵק', וְזֶה דְבַר פֶּלֶא שֶׁאֵין כְּמוֹהוֹ, שֶׁיִּנְצַחוּ מִלְחָמָה עַל יַדֵּי מֵהַ שְׁמֹשֶׁה מֵרִים יַדָּיו כְּלִפֵּי מַעֲלָה, וּבְרִירוֹ הַדְּבַר שֶׁהוּא מַעֲשֵׂה ה', הַשּׁוֹלֵט בְּכָל. וּמַכִּיּוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה הַדְּבַר עֲבוּר יִשְׂרָאֵל לִכֵּן אֲמַר גַּם ע"ז, 'וְלִישְׂרָאֵל עַמּוֹ', וְכֵן"ל שֶׁמַּחֲמַת שֶׁהֵם עַמּוֹ וּמִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם בְּפִרְטוֹת לִכֵּן עָשָׂה לָהֶם נֵס גְּדוֹל זֶה.

כב. הִנֵּה אֹמֵר הַכְּתוּב 'וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ... כֹּהֵן מִדִּיָּן', שֶׁשְׁמַע כָּל הַנ"ל בְּהִיוֹתוֹ עַדִּיּוֹן 'כֹּהֵן מִדִּיָּן' הֵינּוּ כוֹמֵר לַע"ז, דַּאֲע"פ שֶׁהִתִּיר לְמֹשֶׁה אֶת שְׁבוּעָתוֹ, אֲבָל הַחֲזִיק עַדִּיּוֹן בְּקִלְקוּלוֹ, וְהִיא בְּחִשְׁבּוֹתוֹ הַרְאֵשׁוֹנָה, גְּדוֹל וְנִכְבָּד כַּמְקֻדָּם, וּבְתוֹךְ מִצְבּוֹ זֶה שְׁמַע כָּל הַנ"ל, וְהִבִּין כִּי 'אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ', וְגַמֵּר בְּלָבוֹ לְהַתְּגַיֵּר. וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה, כִּבְרֵי אֵינּוּ 'כֹּהֵן מִדִּיָּן' רַק 'חֹתֵן מֹשֶׁה', כִּי עוֹזֵב הוּא אֶת כָּל הַע"ז וְאֶת מְקוֹמוֹ בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהוֹלֵךְ אֶל מֹשֶׁה וּבְנֵי לְהַתְּגַיֵּר. לֹקַח אֶת צְפוּרָה וְאֶת בְּנֵיהֶ, שֶׁהַחֲזִיק אֹתָם אֲצִלוֹ אַחֲרֵי שֶׁהַחֲזִירָם מֹשֶׁה אֵלָיו, ע"פ דְּבַרֵּי אַהֲרֹן שֶׁא"ל 'עַל הַרְאֵשׁוֹנִים אֲנִי מִצְטַעֲרִים' וְכו'. וְכֵן"ל. וְהַדְּבַר בְּרִירוֹ מְאֹד, שֶׁמִּיד בְּצֵאת מֹשֶׁה וּבְנֵי מִמִּצְרַיִם, שֶׁלַּח לוֹ מֹשֶׁה לְיִתְרוֹ שִׁישְׁלַח אֵלָיו בְּחֹזֵרָה אֶת אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו, לֹא רַק מִשׁוֹם שְׁעוֹמְדִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, אֲלֵא גַם מִשׁוֹם שֶׁהוֹלְכִים לֹא"י, וְאֵין שׁוֹם

אפשרות שאשת משה ובניו יישארו במדין. אבל יתרו לא שלח אותם לבדם, אלא בא יחד עמם, שהרי בא הוא להתגייר, אכן אם לא היה עושה תשובה, גם לא היה שולח את צפורה ובניה, כי רצה להשאיר אותם אצלו שיילכו בדרכו עם הע"ז, אך מכיון ששינה דעתו לטובה, לקח אותם עמו בדרכו למשה.

כג. וְאֵת שְׁנֵי בְנֵיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גִּרְשָׁם כִּי אָמַר גַּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה. וְשָׁם הָאֶחָד אֶלְיָעֶזֶר כִּי־אֶלְקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִתַּרְבַּ פְּרָעָה. אמר הכתוב כי אע"פ ששהו בני משה אצל יתרו רחוקים ממשה, ויתרו היה כומר לע"ז, מ"מ נשארו בני משה, באותו מצב שהשאירם משה, שטעם שמותיהם 'גר הייתי בארץ נכריה', ו'אלקי אבי בעזרי', עדיים תקפים ונכונים, שאילו היו בני משה סרים ח"ו מדרך אביהם, שוב לא היה הולם אותם שמם, שנתן להם אביהם ע"ש 'גר הייתי ואלקי אבי בעזרי'. אכן נשארו המה באמונתם, למרות הסבא יתרו שעובד ע"ז, ושמותיהם, עם טעמי השמות, שפיר הולמים אותם גם עתה. והסיבה למצב זה, שלא הושפעו כלל מדרכו הקלוקלת של הסבא יתרו, הוא משום 'ואת שני בניה', דהיינו שהכתוב מדקדק לומר 'בניה' על שם אמם 'צפורה', וכי 'בניה' הם ולא 'בניו' של משה, אלא בא הכתוב לומר, שנשארו באמונתם מחמת שהם 'בניה', שציפורה חינכתם בדרכו של משה אביהם, ולא נתנה לסבא יתרו מקום להשפיע לרעה על חינוכם. ולכן אמר הכתוב לשון 'אחד' על כל אחד מהם, משום שלא בא הכתוב למנותם, אלא לומר לך שכל אחד מהם היה 'מיוחד' כמו שהשאירו משה, ו'אחד' מתפרש כן בלשון 'מיוחד', וכמ"ש במגילה [כ"ח]. 'אם נאמר כבש למה נאמר אחד? אמר ליה: אחד – מיוחד שבעדו', ולכן גם חילקם לב' פסוקים שכ"א יש לו חשיבות בפנ"ע וכנ"ל.

כד. וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֹתֶן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאֶשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֲנָה שָׁם. הפסוק כולו נראה מיותר כי אחר שאמר 'ויקח יתרו וכו', אי"צ לומר גם 'ויבא יתרו', ודי אם יאמר 'ויאמר אל משה וכו'. אבל נראה לומר דפירוש המקרא הוא שבא יתרו עם בניו שלו ועם אשתו שלו, שלקח את כל בני משפחתו לגיירם עמו, ולכן אמר כאן 'ובניו' ולא אמר 'ואשתו ובניה' כמ"ש קודם לכן, משום שכאן מדבר על בניו של יתרו ואשתו של יתרו. ואע"פ שהיב"ע תרגם וְאֶתָּא יִתְרוֹ חֲמוּי דְּמֹשֶׁה וּבָנָיו דְּמֹשֶׁה וְאֶנְתֵּיהָ, ע' פנים לתורה. ומצאתי בזוה"ק שמפרש כך, 'זהא כתיב ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה' כלא איהו כללא חדא, ובניו, בניו דיתרו, דהא לבתר דאתא משה לגביה הוו ליה בניו, והכי הוה ביעקב דכיון דאתא לגביה דלכּן ושוי דיוריה ביה הוו ליה בניו, אוף הכא משה כיון דשוי דיוריה ביתרו הוו ליה ליתרו בניו, וכל ביתיה אייתי עמיה, למיעל לון תחות גדפי דשכינתא'. והזכיר כאן שוב את התואר 'חתן משה', כי היה יתרו מתכבד עכשיו, במשה חתנו, וכמ"ש רש"י 'חתן משה לאן הוה יתרו מתכבד במשה, חני חותן המלך ולקטנר הוה משה כולו הגדולה חמיו'. ומ"ש 'אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֲנָה שָׁם', בא לבאר שידע יתרו היכן שרוי משה, ולא היה צריך לחפשו, משום שבודאי שלח משה שליח ליתרו להביא אליו את צפורה ובניו וכנת"ל, וכאן רמז לך הכתוב דבר זה. ולמ"ד יתרו אחר מ"ת בא, אכן בתחילה עדיין החזיק יתרו בדרכו הישנה, ורק אחרי מ"ת התעורר לחזור בתשובה, ולכן לא שלח את אשתו ובניו של משה כששלח משה לקרוא להם, מהטעם שנת"ל, ולכן לא היו בשעת מ"ת.

כה. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי-מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאַשְׁתֶּךָ וְשְׁנֵי בָנֶיךָ עִמָּהּ. לִפִּי כָל מַה שֶׁנִּתְּנָה לִּי, אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ שְׁמוֹשׁ לְקַרְאֲתוֹ, מִשּׁוֹם שֶׁמֹּשֶׁה לֹא נָתַן אֲמוּנָה בְּכּוֹנְנֹתַי שֶׁל יִתְרוֹ, שֶׁהֵרִי הִיָּה מְכִירוֹ מִשְׁכַּבְר הַיָּמִים שֶׁמִּשְׁנָה אֶת דַּעְתּוֹ לְפָרְקִים, וְאִפְשָׁר שֶׁעֲכָשִׁיו אֲבָן רוּצָה לְהִתְקַרֵּב אֵל עִם יִשְׂרָאֵל, אֲךָ יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁמִיד אַחֲרָיו שׁוֹב יַחְזוֹר לְסוּרוֹ, וְכִמוֹ שֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה לְשַׁעֲבֵר, וּמִשּׁוֹם כֵּךָ לֹא יֵצֵא אֶל יִתְרוֹ, כִּי לֹא רָצָה לְקַבְּלוֹ כֻּלָּל, וְלֹא רָצָה לְגַיְרָו. וְיִתְרוֹ הֵבִין הֵיטֵב חֲשָׁשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְלִכֵּן שָׁב וְשָׁלַח לוֹ שֶׁאֵם אֵין אֶתָּה יוֹצֵא בְּגִינִי צֵא בְּגִין אֲשֶׁתְּךָ, שֶׁהֵרִי עָלֶיךָ אֶתָּה וְדַאי סוּמֵךְ שְׁכּוֹנְתָה לְטוֹבָה, וְרוּצָה לְהַצְטַרֵּף אֵלַיךָ. וְגַם בּוֹזֵה סָרַב מִשֶׁה לְצֵאתָ, כִּי אִם יֵצֵא עֲבוּרָה, לֹא יִהְיֶה מְנוּס מִלְּקַבֵּל גַּם אֶת יִתְרוֹ, וְזֶה לֹא רָצָה מֹשֶׁה. וְשׁוֹב שָׁלַח יִתְרוֹ, שֶׁאֵם לֹא בְּגִינָה צֵא בְּגִין בְּנִיךָ, שֶׁאֶתָּה רוּצָה לְחַנְכֵם כְּרֵאוּי, וְסָרַב מִשֶׁה כֻּלָּל. וּבְמַכִּילְתָּ אֵתָּה ד' אֲלֵעוֹר אֹמֵר: נֹאמֵר לְמֹשֶׁה אֲנִי, אֲנִי הוּא שְׁאֲמַרְתִּי וְהִיָּה הָעוֹלָם, אֲנִי הוּא הַמְּקַרֵּב וְלֹא הַמְּרַחֵק, שְׁנֹאמֵר 'הָאֵלוֹהִים מְקַרְבִּים אֲנִי, נֹאם ה', וְלֹא אֱלֹהֵי מְרַחֵק'. אֲנִי הוּא שְׁקַרְבְּתִי אֶת יִתְרוֹ וְלֹא רַחֲקֹתִיו, אֲפִי אֶתָּה, כְּשֶׁבֵּא אָדָם אֲצִלְךָ לְהַתְּגַיֵּר וְאִינוּ בֹא אֲלֵא לְשׁוֹם שְׁמַיִם, אֲפִי אֶתָּה קִרְבָּהוּ וְלֹא תִרְחִיקָהוּ. מִכֵּאֵן אֶתָּה לְמַד, שִׁיָּהָ אָדָם דּוּחָה בְּשִׁמְאֵל וְיָמִין מְקַרְבֵּת, וְלֹא כְּשֶׁם שֶׁעֲשֶׂה אֲלֵישַׁע לְגַחְזֵי וְדַחְפוֹ לְעוֹלָם'. וְהֵיָּינוּ שֶׁמִּפְרֵשׁ מ"ש 'אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ' כֵּאִילוֹ אָמַר 'אֲנִי - ה', אֹמֵר לְךָ - חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בֹּא אֵלַיךָ - קַבְּלָהוּ...

כו. מִיָּד, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקַרְאֵת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּשְׁקָלֵוּ, שֶׁאַחֲרַי שֶׁאֵל הַקַּב"ה שֶׁעָלִיו לְקַבְּלוֹ, הֵרִי צָרִיךְ לְקַרֵּב אֶת הַבָּא לְהַכְנִס תַּחַת כִּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, בְּפָנִים שׁוֹחֲקוֹת וּבִלְבַב רַחֵב, וְלְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו בְּכָל דֶּרֶךְ שֶׁהִיא, וְכִמ"ש רש"י 'וַיִּסְפָּר מִקֵּץ לְחַתּוֹ' □ לְמַסְוֵה אֶת לְבוֹ לְקַרְנֵי לְמוֹרָה, וְצָרִיךְ לְכַבְּדוֹ וְלְהַעֲרִיכוֹ עַל מַה שֶׁעוֹזֵב אֶת כָּל מַעֲמָדוֹ וְכַבּוּדוֹ, וּבֹא לְהַצְטַרֵּף לְעַם יִשְׂרָאֵל, וְלִכֵּן הַשְׁתַּחֲוָה לוֹ, וְנִשְׁקוּ.

הַזֵּזָה"ק

כז. כְּתַב בְּזוֹהַ"ק 'וְרוֹזָא דָא מִמֶּשׁ עֲבַד קוּב"ה בְּאַרְעָא, דְּחַבְרָא מֶלֶךְ זִקֵּן וְכַסִּיל, וְדָא הוּא פְרַעָה. בְּשַׁעֲתָא דִּאתָּא מֹשֶׁה לְפְרַעָה, וְאֹמֵר (שְׁמוֹת ה) אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ, פִּתַּח וְאֹמֵר לֹא יִדְעָתִי אֶת יי', וּבַעֲא קוּב"ה דִּיתִיקֵר שְׁמִיָּה בְּאַרְעָא, כְּמָה דֵאִיָּהוּ יִקְרָא לְעֵילָא, כִּיּוֹן דְּאַלְקֵי לִיָּה וְלַעֲמִיָּה [הַכָּה אֹתוֹ אֶת עִמּוֹ] אֶתָּא וְאוּדֵי לִיָּה קוּב"ה... וְלִבְתֵּר אֶתְבֵּר וְאַתְכַּפִּיָּא, הֵהוּא 'כֵּהֵן אֹן' - יִתְרוֹ, דְּמִשְׁמַשׁ תַּחֲוִיתָה, עַד דִּאתָּא וְאוּדֵי לִיָּה קוּב"ה, וְאֹמֵר 'בְּרוּךְ יי' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם' וְגו' 'עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גִדּוּל יי' וְגו' וְכִיּוֹן דֵּהוּא מֶלֶךְ וְכֵהֵן [פְרַעָה הַמֶּלֶךְ וְיִתְרוֹ הַכֵּהֵן] אֹדוֹ קוּדֵשׁ אֲבָרִיךָ הוּא וְאַתְבְּרוֹ קְמִיָּה, כְּדִין אֲסַתְּלַק קוּב"ה בִּיקְרִיָּה עַל כֻּלָּא עֵילָא וְתַתָּא, וְעַד דִּאֲסַתְּלַק קוּב"ה בִּיקְרִיָּה כְּדִין אֹדוֹן אֲלִין קְמִיָּה, לֹא אֲתִיָּהִיבַת אֹרִיָּיתָא, עַד לְבַתֵּר דִּאתָּא יִתְרוֹ וְאוּדֵי וְאֹמֵר, 'עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גִדּוּל יי' מְכַל אֱלֹהִים', 'בְּרוּךְ יי' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם' וְגו', כְּדִין אֲסַתְּלַק קוּב"ה בִּיקְרִיָּה עֵילָא וְתַתָּא וְלִבְתֵּר יֵהֵב אֹרִיָּיתָא בְּשִׁלְמוֹ דְּשִׁלְמוֹ עַל כֻּלָּא... בְּשַׁעֲתָא דְּשֹׂאֵר עִמּוֹן אֲתַכַּפִּיָּין, אֲתִיָּין וְאוּדָאֵן לִיָּה קוּב"ה, כִּיּוֹן דֵאִינוּן אֲתַכַּפִּיָּין וְאוּדָאֵן לִיָּה, כְּדִין אֲשַׁתְּלִים יִקְרָא דְקוּדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא עֵילָא וְתַתָּא, בְּשַׁעֲתָא דִּאתָּא מֹשֶׁה לְפְרַעָה וְאֹמֵר לִיָּה, 'יי אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ' וְגו', פִּתַּח אִיָּהוּ וְאֹמֵר, לֹא יִדְעָתִי אֶת יי', וּבַעֲא קוּב"ה דִּיתִיקֵר שְׁמִיָּה בְּאַרְעָא, כְּמָה דֵאִיָּהוּ יִקְרָא לְעֵילָא, כִּיּוֹן דֵאֲלֵקֵי לִיָּה וְלַעֲמִיָּה, אֶתָּא וְאוּדֵי לִיָּה קוּב"ה, דְּכַתִּיב (שְׁמוֹת ט) 'יי הַצַּדִּיק', אִיָּהוּ דֵהוּא מְלַכָּא קְרוּפִינוּס דְּכָל עֲלָמָא, כִּיּוֹן דֵאִיָּהוּ אֹדֵי, כָּל שֹׂאֵר מְלַכִּין אֹדוּן, דְּכַתִּיב (שֵׁם טו) 'אֹז נִבְהָלוּ אֲלוֹפֵי אָדָם', אֶתָּא יִתְרוֹ כּוּמְרָא עֲלָהָה וְדַבְּרָבָא, רַב מִמִּנָּא (דְּכָל מִמְנָא) דְּכָל טַעוּן אַחֲרֵינִין, [כּוּמֵר עֲלִיוֹן וְרַב גִּדּוּל מִמוֹנָה עַל כָּל הָעוֹלָם] וְאוּדֵי לִיָּה קוּב"ה וְאֹמֵר, 'עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גִדּוּל יי' מְכַל אֱלֹהִים', כְּדִין אֲסַתְּלַק וְאַתִּיקֵר קוּב"ה בִּיקְרִיָּה עֵילָא וְתַתָּא, וְלִבְתֵּר יֵהֵב אֹרִיָּיתָא בְּשִׁלְמוֹ

דשלטנו על כלא... כגוונא דא כל עלמא דחילו, ואימתא נפל עלייהו מקמי קוב"ה, וכיון דאתא יתרו דאיהו כומרא עלאה דכל טעוון אחרנין, [הוא הכומר הגדול של כל הע"ז] כדין אתתקף ושליט יקרא דקודשא בריך הוא על כלא, בגין דכל עלמא כד שמעו שמע גבורתיה דקודשא בריך הוא זעו, וכלהו הוו מסתכלן ביתרו, דאיהו חכים ורב ממנא, דכל טעוון דעלמא, כיון דחמו דאיהו אתא ופלח ליה קודש אברין הוא, ואמר 'עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים', כדין כלהו אתרחקו מפולחניהו, וידעו דלית בהו ממשו, כדין אחייקר יקרא דשמא קדישא דקודשא בריך הוא בכל סטרין, ועל דא אתרשים פרשתא דא באורייתא ושירותא דפרשתא הוה ביה ביתרו'.

בח. תוכן דברי הזוה"ק שא"א היה ליתן התורה לעם ישראל אלא א"כ תהיה כניעה מוחלטת של כל העולם לקב"ה באותה עת, וזה קרה ע"י כניעת פרעה וכניעת יתרו, לפני הבוי"ת, וכניעת יתרו הייתה בשעה שאמר 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים', משום שכל העולם היה מסתכל על פרעה ועל יתרו, שפרעה היה מלך גדול מכל המלכים, ויתרו היה חכם וממונה על כל הע"ז של העולם, וכששמעו שאומר 'עתה ידעתי וכו' נתרחקו כולם מהע"ז שלהם וידעו והבינו שאין בהם ממש, ונתעלה שמו של הקב"ה בכל הצדדים, למעלה ולמטה, בכל הבריאה כולה, ושלטה מלכותו של הבוי"ת בכל העולמות. ולכן קדם סיפור יתרו למתן תורה, כי רק ע"י כניעת יתרו, הוכשר הדור לנתינת התורה. ולכן נקראה פרשה זו ע"ש יתרו, כי הוא היה המביא והגורם למצב זה של מ"ת. ואכן אין בפרשה זו כי אם מעשה יתרו וסיפור נתינת התורה, כי הכל דבר אחד הוא.

כט. והנה מפרשה זו ואילך כבר לא נזכר יתרו אלא בשם 'חבב', וכמ"ש בפ' בהעלותך 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַבֵּב בֶּן־רְעֻוָּאֵל הַמִּדְיָנִי חֲתָן מֹשֶׁה, וְאָמְרוּ חֹזֵ'ל שֶׁהוּא מִשׁוּם שֶׁהִיא מִחַבֵּב אֶת הַתּוֹרָה, וּבִמְכִילְתָּא אָמְרוּ 'כִּשְׁם שֶׁהִיא מִחַבֵּב אֶת הַתּוֹרָה, כֵּךְ בָּנוּ חִיבְבוּ אֶת הַתּוֹרָה מֵאַחֲרָיו, לִכֵּךְ נִקְרְאוּ תְרַעְתִּים שִׁמְעֵתִים שׁוֹכְתִים. 'תְרַעְתִּים', שֶׁשָּׁמְעוּ תְרוּעָה מֵהַר סִינַי. ד"א שֶׁהָיוּ מִתְרַעֲעִין בְּבִקְשָׁתוֹ וְנִעֲנִין. 'שִׁמְעֵתִים' שֶׁשָּׁמְעוּ לְקוֹל דְּבַרֵי תּוֹרָה. ד"א שֶׁהִיָּתָה תְפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת. 'שׁוֹכְתִים' שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּסִכּוֹת. ד"א שֶׁהָיוּ מִסְכְּכִין עַל יִשְׂרָאֵל וּמְגִינִין עֲלֵיהֶן'.

חלק שלישי

ויהי ממחרת

א. [י"ח, י"ג] וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֶּקֶר עַד־הָעֶרֶב. וברש"י ויהי ממחרת – מולאי יום הכיפורים היה, כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת, למחרת דלתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורים, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר (פסוק טז) והודעתי את חקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא יקב משה לשפוט את העם, שהרי בשבעה עשר בתמוז ירד ושב את הלוחות, ולמחר עלה בהשקמה ושהה שמונים יום וירד ציום הכיפורים. ואין פרשה זו כתובה כסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניה, אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שילוחו אל ארצו לא היה

אלא עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן (פסוק כז) וישלח משה את חותנו ומלינו במסע הדגלים שהאמר לו משה (במדבר י כט) נוסעים אנחנו אל המקום וגו', (שם לא) אל נא תעוזב אותנו, ואם זו קודם מתן תורה, משלחו והלך היכן מלינו שחזר ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב, וזנו של יתרו היה, הוא חובב הוא יתרו, שהרי כתיב (שופטים 7 יא) מצני חובב חותן משה'.

ב. תוכן דברי רש"י, שאף אם נתפוס שיתרו בא אל משה לפני מתן תורה, מ"מ נשאר יתרו עם בני"א אחר מתן תורה עד לשנה השנייה, שאז התחילו את המסע הראשון לבוא לארץ כנען. ושם נאמר [י', י"א] ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת: ויסעו בני ישראל למסעיהם במדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן. [שם, כ"ט-ל'] ויאמר משה לחבב בן דעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כיה' דבר טוב על ישראל. ויאמר אליו לא אלך כי אם אל-ארצי ואל-מולדתי אלך. ומכיון שבפרשתנו נאמר וישלח משה את-חתנו וילך לו אל-ארצו, אם נאמר שהפרשיות כתובות בסדרן, נמצא ש'יהי ממחרת' היינו ממחרת הסעודה, וזה היה קודם מתן תורה, וא"כ חזר יתרו לארצו מיד, ואיך אפשר שמשה מבקש ממנו במסע הראשון כעבור שנה לכה אתנו והיטבנו לך'. אלא א"כ נאמר שהלך לארצו וחזר אחרי איזה זמן, וזה שולל רש"י בטענה, כי לא מצינו מפורש שחזר, וכל כי האי היה לה לתורה לפרש. ומה שיש להקשות ע"ז דכאן מדבר ביתרו, ושם עוסק בחובב, תי' ע"ז רש"י, 'הוא חובב הוא יתרו', והראיה לזה שהרי כתיב [שופטים ד', י"א] ויחבר הקיני נפרד מלון מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד-אלון בענגנים אשר את-קדש, ש"מ שחובב הוא יתרו.

ג. אמנם לעיל כ' רש"י ריש פרשתנו [י"ח א'] יתרו – שבע שמות נקראו לו רעואל, יתרו, יתרו, חובב, חבב, קיני, פוטיאל. יתרו, על שם שיתר פרעה אחת בתורה (להלן פסוק כא) ואתה תחזה. יתרו לכשתגיייר וקיים המלות הוסיפו לו אות אחת על שמו. חובב שחבב את התורה. וחובב הוא יתרו, שנאמר (שופטים 7 יא) מצני חובב חותן משה. ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה, ומה הוא אומר (שמות 3 ית) ותבאנה אל רעואל אביהן, שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי, וא"כ למ"ד דרעואל הוא יתרו, ונקרא גם חובב, איך יתפרש המקרא הנ"ל דפ' בהעלותך ויאמר משה לחבב בן דעואל, ולא יובן ד"ז אלא לאידך מ"ד דס"ל דרעואל אביו של יתרו היה, ומ"מ גם לדבריו נקרא יתרו גם בשם חובב. אבל למ"ד דנקרא יתרו בשם רעואל, א"כ אם חובב הוא יתרו, איננו בן רעואל, אלא הוא רעואל עצמו, וצ"ע. ואכן רש"י שם בפ' בהעלותך כ' חובב – הוא יתרו, שנאמר (שופטים 7, יא) מצני חובב חותן משה, ומה תלמוד לומר (שמות 3, ית) ותבאנה אל רעואל אביהן, מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה [ושני שמות] היו לו יתרו על שם שיתר פרעה אחת בתורה. חובב על שחבב את התורה וכו'. אך לפי"ז אע"פ שיש לו שמות הרבה, מ"מ אינן אלא שש, ולא שבע כמ"ש באן.

ד. אמנם אכתי לכו"ע יקשה, דאיך אפשר לומר ד'יהי ממחרת' היינו ממחרת יוה"כ, והרי בסופה של פרשה כתיב וישלח משה את-חתנו וילך לו אל-ארצו, ואם הלך מיד אחרי יוה"כ, שהוא עדיין בשנה הראשונה לצאתם ממצרים, איך מצאנוהו בשנה השנייה, וכנ"ל. עו"ק, דאי נימא ד'ממחרת' היינו מחרת יוה"כ, איך נפרש

פרשה אחריתי והיא בחומש דברים, שאומר שם משה לבניי [א, ו'–ז'] 'ה' אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בחר הזה: פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בחר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הפנעני והלבנון עד הנחר הנדל נהר פרת: [שם, ט'] ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבני שאת אתכם: [שם, י"ג] 'הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם: [שם, ט"ו] ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות ושרים לשבטיכם. פירוש הדברים, ש'בעת ההיא' היינו בשעת המסע הראשון שהיה בשנה השניה, דהרי קאי אמ"ש לפני כן – פנו וסעו לכם, היה המעשה הזה, של מינוי שרי האלפים והמאות והעשרות, שע"פ פשוטו, הוא מה שמסופר בפרשתנו, שנעשה ע"פ עצת יתרו, וראיה לזה מרש"י שם עה"פ [שם, ט"ו] אנשים חכמים וידועים – אצל נכונים לא מלאחי. זו אחת מקצב מדות שאמר יתרו למטה ולא מלא חלק, חכמים וידועים. וכל זה היה בשנה השנית ליציאת מצרים, שאז היה המסע הראשון של עם ישראל. והנה דבר זה עומד בסתירה גמורה למה שמבואר כאן שמעשה זה היה למחרת יוה"כ בשנה הראשונה, וצע"ר.

ה. עוד יש להתבונן בזה, דיש שינויים רבים בין המסופר בפ' יתרו להמסופר בפ' דברים. חדא, דבפ' דברים לא נזכר כלל שמו של יתרו בענין זה, והרי הוא היה בעל העצה למנות שופטים שיעזרו על יד משה, ואילו שם נאמר ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבני שאת אתכם, 'הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם', דמשמע שמההגה מעצמו רעיון זה של שופטים, והשמיט לגמרי שמו של יתרו. ועוד, דיתרו אמר שיבחר אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שגאי בצע, וכן כתיב ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל, ואילו משה אמר 'הבו לכם אנשים חכמים ונבנים, וידעים לשבטיכם', לא ראי זה כראי זה. ועוד, דבפ' יתרו נאמר שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, וכולם הלא ו'ו החיבור חוץ מאחרו כנהוג, ואילו בפ' דברים אמר שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות, הכל בו'ו החיבור. ועוד, דביתרו לא הזכיר שוטרים, ובדברים נאמר ושרים לשבטיכם. בדברים כתיב ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות, וביתרו לא נזכר כלל ד"ו. בדברים אמר ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: לא תפירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקטה מכם תקרבון אלי ושמעתיו, וביתרו לא נזכר מזה ולא כלום.

אין מוקדם ומאוחר

ו. והנראה בזה, דהנה יל"ע במ"ש רש"י לעיל עה"פ ויהי ממחרת, ל'אין פרסה זו כתובה כסדר, קלא נאמר ויהי ממחרת עד קנה קניה, דקשיא טובא ממ"ש [גמ' פסחים ו', ב'] אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב: זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה. – לא הקפידה

תורה על סדר מוקדם ומאוחר ופרשיות שנאמרו תחלה הקדימו המאוחרות לה. - אמר רב פפא: לא אמרן אלא בתרי ענייני, נשתי פרשיות, אבל נחל עניינא, במקראות הסדורות בפרשה אחת מאי דמוקדם - מוקדם, ומאי דמאוחר - מאוחר. ובדידין הרי קרא ד'ויהי ממחרת' אינו פרשה בפנ"ע, אלא הרי הוא חלק מפרשה המתחלת 'וישמע יתרו' ומסתיימת ב'וילך לו אל ארצו', ואיך אפשר לומר שפסוק זה אינו המשך לפסוק הקודם שנאמר בו 'ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכלו זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים'. ובע"כ צ"ל, דהא דאמרינן דבחדא עניינא לא אמרינן להאי כללא ד'איין מוקדם ומאוחר בתורה, היינו שלא נאמר להקדים את המאוחר, אבל כל שהוא על סדר הפסוקים שפ"ד, ואי"צ שיהיו המאוחרות סמוכים ורצופים זל"ז, ואפשר שיהיה הפסק גדול ביניהם בזמנים. ולכן אין שום הכרח שקרא ד'ויהי ממחרת' הוא סמוך בזמן לקרא שלפניו, ואפשר שהיה זמן רב אחריו, דהעיקר שאינו מוקדם לו, אבל לאחרו לית לן בה.

ז. ואמנם תוספות במסכת ע"ז [כ"ד ב'] ד"ה 'יתרו לאחר מ"ת היה' כ' ונמ"ד קודם מתן תורה בא, קשיא מה שאמר משה אל יתרו, 'והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו', דהא עדיין לא ניתנה תורה, ועוד קשיא, מה שפי' רש"י בפרשת יתרו, שלא היה לו למשה שהות לשפוט ישראל עד מחרת יום הכפורים. ונראה דכל אותה פרשה ראשונה דיתרו נאמרה קודם מתן תורה אבל סוף הפרשה ודאי לא נאמרה עד לאחר מתן תורה אלא אגב שמספר ביאת חותנו מספר כל עניינו עד שחזר לארצו. הנה מבואר בשי' התוס' דאע"פ שנכתבה כאן כל פרשת יתרו מבואר ועד חזרתו, מ"מ לא התרחשו הדברים בזמן אחד וברציפות, אלא נתמשכו על פני זמן ארוך, רק התורה כתבתם בבת אחת. ועפ"ז י"ל כל הנאמר כאן בפרשה עד פ' י"ב 'ויקח יתרו וכו', היה בזמן בואו, ואיכא למ"ד שהיה קודם מ"ת, אמנם מקרא זה ד'ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכלו זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים', היה בזמן אחר.

סעודת יתרו

ח. דהנה באמת צ"ב בסעודה זו שעשה יתרו, מה ענינה, לאיזה צורך עשאה, ומה חשיבותה עד שנאמר בה 'לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים'. והנה הרמב"ן ב'יאר וכ' גם יתכן לפרש שסידר הכתוב כל ענין יתרו, אבל היה זה אחר שעמד עמהם ימים רבים, ונתגייר במילה וטבילה והרצאת דמים כמשפט. ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם. עמו ביום חתונתו כי חתן דמים הוא. ובמסכת כריתות [ט', א'] איתא דבי אומר: כנס - כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם, אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים, בשלמא מילה, דכתיב: כי מולים היו כל העם היוצאים, נשעת ליארתן מלו. אי נמי מהכא: ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיו ואומר לך בדמיו לם פסת ולם מילת חיי וגו', הרצאת דמים, דכתיב: וישלח את נערי בני ישראל, זריקת דמים על המזבח. אלא טבילה מולן? דכתיב: ויקח משה חצי הדם ויזרק על העם, ואין הזאה בלא טבילה.

ט. והנה ענין כניסת בני לברית, נכתב בפ' משפטים [כ"ד, א'] 'ויאל משה אומר עלה אל-ה'... ויעלו עלת ויזבחו ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים'. וכ' שם רש"י [וכ"ה בפסיקתא]

פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות, ונאמרה בסיון נאמר לו עלה, וא"כ למ"ד יתרו קודם מ"ת היה, מסתברא מילתא שגם הוא נכנס לברית באותה שעה, וא"כ הדבר תימא במ"ש וַיִּקַּח יְתָרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֲלֵה וּזְבָחִים, דלמה הוצרך ליקח כל זה, והרי הוי מצי להכלל בקרבנות בני"ש שגם הם נכנסו לברית באותה שעה. ומשמע מזה שהיה דינו חלוק משאר עם ישראל, שהם היו בני אברהם יצחק ויעקב, והוא היה מאומות העולם עובדי ע"ז, וצריך מעשה גירות בפנ"ע עצמו ואינו יכול להכלל בכניסת הברית של אבותינו. וא"כ י"ל דאע"פ שכלל ישראל נכנסו לברית קודם מ"ת, מ"מ מעשה הגרות של יתרו היה בזמן אחר, שהרי לא היה יכול להכלל בכניסת הברית של ישראל. וב'חידושי מרן רי"ז הלוי עה"ת, דייק והוכיח מהרמב"ן ומלשון הכתוב, דע"כ היה מעשה זה דגירות יתרו אחר הקמת המשכן, שהיה חייב להקריב קרבנותיו על המזבח, עיי"ש, וא"כ בע"כ הוצרך להמתין בגירותו עד לאחר הקמת המשכן.

י. ובזה מתפרש מקרא הנ"ל כמין חומר, דכתיב וַיִּקַּח יְתָרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֲלֵה וּזְבָחִים לְאֱלֹהִים, והלשון קשה, דהול"ל ויבא יתרו עלה וזבחים, או ויקרב יתרו, מהו ויקח. אבל הביאור כמ"ש בעל ה'הפלאה' בספרו 'פנים יפות' הנראה בכל התורה כתיב לשון הבאה ויבא קין וגו' [בראשית ד, ג], הביא את קרבנו [ויקרא ד, כג], הביאו את קרבנם [במדבר טו, כה]. אלא דהתם מיירי בקרבן שהקדיש משלו, וכאן כתיב ויקח לשון קנין שאמרו חז"ל משכו וקחו לכם צאן ואמרו חז"ל [מכילתא בא יב, כא] קחו מן השוק, והיינו שיתרו קנה מישראל, כדאיתא בפ' אין מעמידין [ע"ז] דף כ"ד ע"ב יתרו מישראל זבין ע"ש. ואפשר שאפילו אם הביא עמו מקנה לא רצה להקריב משלו שהיה חשש נעבד ומוקצה ונרבע, כדאיתא בפ' א"מ [שם א] ולכך קנה מישראל. וי"ל עוד לפי שאמרו חז"ל [ירושלמי קידושין פ"א ה"ד] משכו וקחו ללמדך שבהמה דקה נקנית במשיכה, א"כ היה צריך יתרו לקנות הבהמות במשיכה, והיה זה עליו למורח מפני שאחז"ל [ב"ב פד ב] דאין משיכה קונה ברה"ר ולא בחצר השותפים, ומחנה ישראל היה להם דין חצר השותפים, כמ"ש הרשב"ם בב"ב ס. ד"ה וירא ישראל שוכן וכו', ומחנה ישראל כחצר השותפים דמי שלא היה רשות הרבים, אלא מחנה לוויה כו', והיה צריך להמשיכה מכל מחנה ישראל כדי לקנותם, לכך קנה אותם בתחלה לשם עולה וזבחים, דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט, כדאיתא בקידושין דף כח ע"ב, והיינו דכתיב ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים שתחלת קנייתו היה בעולות וזבחים, וכענין שאמרו חז"ל [עירובין לו א] אין הקנין מתפרשת אלא בלקיחת הבעלים. והמשך הפסוק וַיִּבְא אֶהָרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאָכְל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לְפָנֵי הָאֱלֹהִים, מתפרש יפה כמ"ש החידושי הגרי"ז הנ"ל זבוח יבואר היטב סיפיה דקרא ד'ויבא אהרן וכל זקני ישראל' וגו', דכיון דהקרבה היתה לאחר שהוקם המשכן, א"כ הרי היו בהם גם חזה ושוק שנאכלין רק לכהנים, וזהו דכתיב 'אהרן וכל זקני ישראל', דהיה בהם גם חלק לכהנים גם חלק לבעלים [וזקני ישראל אכלו מחלק בעלים שכבודם יתרו בזה] והיינו דמסיים בתריה 'לפני האלקים' דהאכילה היתה לפני ה' כדין קדשים הקרבים במשכן שאינן נאכלין רק לפני ה'.

מת י התגייר יתרו

יא. והנה המשכן הוקם בר"ח ניסן בשנה השנייה, וא"כ היה מעשה הגיור של יתרו אחרי ר"ח ניסן בשנה השנייה, ולא היה יכול לילך לו לדרכו עד מלאת לו י"ב יום, כי כן ימלאו ימי הנימולים להתרפא ממילתם, וכדמוכח מספר יהושע, ששם נאמר [דה, ח'] וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תָּבֹאוּ כָּל־הַגּוֹי לְהַמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם בַּמַּחֲנֶה עַד חַיּוֹתָם, ופרש"י

יִשְׁכְּבוּ תחתם באתרהוֹן' ולא לָרוּ על העיר'. עד חיותם – מן המכה'. ומ"ש ז'לא צרו על העיר', היינו שאח"כ צרו על יריחו עד שנפלה, והמתינו מלצור על יריחו עד שנתרפאו ממילתם. והנה מבואר שמל אותם יהושע ב' בניסן וכמ"ש שם הרד"ק ז"ל 'צעוד שהיו בגלגל לזה לו האל למוֹל כדי שיעשו פסח, כי ב' לחדש ניסן עזרו את הירדן, ובג' ימים היה להם להיות נכונים לעשות הפסח, ולהזות ולטבול כי טמאי מתים היו בהם, ושהיו נמולים כלם, כדי שיקריבו הפסח ב' ז', וארז"ל כי ב' לחדש, ביום בואם, הזו כלם הזאה ראשונה, שהיא הזאה ג', ובערב הפסח עשו הזאה שנייה, שהיא הזאה ז', שהרי לריך בין הזאה להזאה ל' ימים ומלו באלו ל' ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטרה'. ובסדר עולם כתוב "בעת ההיא אמר ה' אל יהושע' [יהושע ה'] ב"א בניסן, 'ועש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות' [שם], ב"ד בניסן שחמו ישראל את פסחיהן שנאמר [שם] 'ויחנו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח וגו', ב"ז בניסן הקריבו בני ישראל את העומר שנאמר [שם] 'ויאכלו מעברד הארץ וגו', אחר הפסח בכ"ב בניסן [ח] 'וסבותם את העיר וגו' ויהי ביום השביעי' וגו' [שם], רבי יוסי אומר יום השבת היתה מלחמה של יריחו'. ומכיון שנימולו ב"א בניסן ולא החלו לצור עד כ"ב בניסן, ש"מ דזה הזמן של 'חיותם'.

יב. וא"כ גבי יתרו ג"כ י"ל דלא מל כל י"ב ימים הראשונים של ניסן, משום שהיו אז עסוקין בהקרבת קרבנות הנשיאים, ולא היה יכול להקריב אז קרבנותיו שלו, ואח"כ היו עסוקין בהקרבת הפסח, ולא מל אלא בכ"ג ניסן לאחר הפסח, והיה צריך להמתין אח"ז לכה"פ י"ב יום עד ר"ח אייר, ובכ' באייר נעלה הענן והתחילו במסעם הראשון, וא"כ שפיר י"ל דבאותם ימים שבין א' אייר לכ' בו, פנה יתרו לשוב לארצו ואז א"ל משה 'לכה אתנו והיטבנו לך'. והנה לא נתבאר שם בפ' בהעלותך מה היה בסופה של שיחה, שבתחילה כשבקש משה מיתרו ללכת עמם, סרב יתרו ואמר [י', ל'] 'לֹא אֵלֶיךָ כִּי אֶם-אֶל-אֶרְצִי וְאֶל-מוֹלְדֹתַי אֵלֶיךָ'. ושוב בקש משה וַיֹּאמֶר אֶל-נָא תַעֲזֹב אֶתְנוּ כִּי עַל-כֵּן יִדְעַתְּ חַנּוּתְנוּ בַּמִּדְבָּר וְהֵייתָ לָנוּ לְעֵינַיִם: וְהָיָה כִּי-תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטֵיב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ, אבל לא ידענו אם נעתר לו יתרו, או שעמד בסירובו והלך לו. אבל לפמשנת"ל ע"פ שי' התוס' בע"ז הנ"ל, הרי שמקרא שכתוב בסוף הענין בפ' יתרו וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת-חֹתְנוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל-אֶרְצוֹ, הוא שייך לכאן והיינו שעמד יתרו בסירובו והלך לו אל ארצו.

יג. והנה באמת יש לתמוה על מה שהמשיך משה להפציר ביתרו 'אֶל-נָא תַעֲזֹב אֶתְנוּ' וכו', אחר שכבר סירב לו יתרו מתחילה, ואין זה מדרך אנשי המעלה, להמשיך ולהפציר בבקשתם אחר הסירוב. גם הלשון שאומר משה 'אל נא תעזוב אותנו', הוא משונה, שנשמע כאילו עוזב אותם יתרו ואינם יכולים בלעדיו, דלשון 'עזיבה' משמע שמניחו לגורלו בלי השגחה, וזה תמוה. אבל נראה לפרש כמש"כ הספורנו 'אל נא תעזוב אותנו. ילכו בניך לפחות עמנו: כי על כן ידעת חנותנו במדבר. ואם יעזובו גם בניך תחללו את ה' בעיני האומות שיאמרו אילו ראה יתרו בהם ענין אלהי באמת לא היה עוזב אותם הוא ובניו. ובזה הסכים משה ויתרו ובניו כי אמנם יתרו חזר אל ארצו כאמרו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו (שמות יח, כז) ובניו הלכו עם ישראל בלי ספק כמו שהעיד בספר שופטים באמרו ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה (שופטים א, טז)'. ומתבאר בזה, שבתחילה דבר משה עם יתרו שישארו הוא ובניו, וכשסרב לזה יתרו, א"ל משה 'אל נא תעזוב אותנו' כלומר עזיבה מוחלטת בלי שארית, והיינו שיישארו בניך לכה"פ, ולזה מתאים לשון 'עזיבה', והלך לו יתרו ונשארו בניו.

יד. והנה בספר הדר זקנים לבעלי התוספות איתא 'ונראה לפרש דלמ"ד רעואל זה יתרו. ס"ל נמי דחובב זה יתרו וז' שמות נקראו לו. דכתיב מבני חובב חותן משה. והא דכתיב ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה. הוא בנו של יתרו שנקרא שמו כשם אביו חובב. כדרך בני אדם שרוגילים לקרות בניהם כשמם. וכל השמות שנקראו לאביו נקראו לבנו נמי במקום אחר. וחבר הקני נפרד מקין מבני חובב חותן משה. אלמא קורין נמי לבנו חבר הקני'. וא"כ שפיר י"ל דלכך נקט הכתוב לשון זו 'לחבב בן־רעואל המדיני חתן משה' משום שבא לרמוז שדבר משה עם יתרו ועם בנו גם יחד ותיבות 'חתן משה', מתפרשות בשתי משמעויות, הא' קאי על רעואל שהוא יתרו וחותנו של משה, וזה משום שחובב הוא בנו של יתרו, וזה מ"ש 'לחבב בן־רעואל המדיני', שהכונה חובב בן יתרו, והב' קאי על חובב שהוא יתרו עצמו והוא חותן משה, והוא בנו של רעואל, שהרי אביו של יתרו נקרא רעואל וכנת"ל.

שיטה מהודשת

טו. עד כאן נתבארה פרשה זו שכל הנאמר בה היה ע"פ סדר הזמנים זה אחר זה, משום דבחדא פרשה יש מוקדם ומאוחר בתורה וכנ"ל. אכן יש מקום לומר באופן אחר. דהנה הגרע"א בהגהותיו שם בפסחים [ו' ב'] העיר מהא דכ' רש"י עה"פ [בראשית ו, ג'] 'והיו ימיו מאה ועשרים שנה' על מאה ועשרים שנה אחריו להם אפי' ולא לא יסובו אציל עליהם מבול. ואם תאמר משנולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה, אין מוקדם ומאוחר בתורה, כזר היתה הגזירה גזורה עשרים שנה קודם שסולל נח תולדות, וכן מלינו צסלר עולס', הרי שמבואר דגם בחדא ענינא [אותה פרשה] איתא להאי כללא ד'אין מוקדם ומאוחר'. ועוד העיר מרש"י עה"פ [שמות ד, כ'] 'ויקח משה את־אשתו ואת־בניו וירכבם על־החמור וישב ארצה מצרים ויקח משה את־מטה האלהים בידו', שהיה צ"ל 'ויקח משה' וגו' לפני מ"ש 'וישב ארצה מצרים', וכ' ע"ז רש"י אין מוקדם ומאוחר מלוקקים צמקלא'. והרי הכא הוא באותו פסוק ממש ואעפ"כ אמר רש"י ע"ז האי כללא ד'אין מוקדם ומאוחר'.

טז. והנראה לענ"ד, דבאמת מוכח מזה דאמרינן להאי כללא ד'אין מוקדם ומאוחר בתורה' גם בחדא ענינא ואפי' בחדא פסוקא, ומ"ש שם בגמ' דבחדא ענינא ל"א, היינו בפרשיות שמדברות בהלכות ובציווים, אבל במה שמספר הכתוב מה שהיה שפיר אמרינן האי כללא. והרי שם בגמ' הוכיחו דבחד ענינא ל"א להאי כללא מהא דדרשינן כלל ופרט, ואי אמרת אין מוקדם ומאוחר, אולי הוא פרט וכלל, א"ו בחדא ענינא ל"א הכי. וא"כ אי"ז נוגע אלא לפרשיות העוסקות בהלכה, אבל בתיאור מעשים שהיו, שפיר מצינן למימר 'אין מוקדם ומאוחר', וא"ש דברי רש"י בבראשית ובשמות הנ"ל.

יז. והשתא לפי"ז גם בפרשתנו נוכל לומר כן, דמקרא זה ד'ויקח יתרו עולה וזבחים' דנת"ל שהוא מעשה הגיור, היה בשנה השניה סמוך למסע הראשון, אבל מה שישב משה לשפוט את העם ומה שיעץ יתרו, זה היה קודם לכן, למחרת יודה"כ.

ובזה יתורץ מה ששאלנו מפ' דברים לעיל באות ה', דמה שמינה משה שופטים ע"פ יתרו, היה למחרת יוה"כ, אבל מה שמספר משה בפ' דברים על מינוי שופטים, זה היה מעשה אחר, והוא היה 'בעת ההיא', היינו אחרי שאמר להם השי"ת 'רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם', דאז כבר הלך לו יתרו לארצו. וזה משום שכל מה שמינה משה שופטים ע"פ עצת יתרו, היה רק משום כבוד חותנו, שהרי באמת אי"צ משה לחותנו ולעצתו, וכל מעשיו ע"פ הגבורה, וכ"ז שלא נצטוו ע"ז, אין לו לעשות ולא כלום, אבל מחמת כבוד חותנו, עשה כל אשר אמר יתרו. אמנם ברגע שפנה והלך לו יתרו לארצו, ציוה לו הי"ת למנות שופטים ע"פ הדיבור ולפי הכללים שנאמרו לו, וזו סיבת כל השינויים המתוארים לעיל, עיי"ש. וזה מוכח ממ"ש שם רש"י [והוא מהספרי] 'ואמר אליכם צעת הסוף לאמר – מהו לאמר, אמר להם משה, לא מעלמי אני אומר לכם, אלא מפי הקדוש ברוך הוא', שהכל היה ע"פ הדיבור, ואין לו שום שייכות עם עצת יתרו.

יח. ובזה א"ש מה שנקרא שמו 'יתר' ע"ש שיתר פרשה אחת בתורה 'ואתה תחזה'. והוא תמוה מ"ש ש'יתר' פרשה, שנראה כמו שהיא פרשה מיותרת ואין בה צורך, ומדוע, והרי סו"ס נתמנו שופטים על פיו. אמנם לפמשנ"ת הוא הפלא ופלא, שבאמת על פניו נראה שאין בה צורך ו'מיותרת', שהרי עיקר מינוי השופטים היה ע"פ הדיבור בזמן אחר וכמשנ"ת, וכל ענינה של פרשה זו של 'ואתה תחזה', הוא רק מפני כבוד חותנו של משה, וזה חשיב ש'יתר' פרשה אחת בתורה, ודו"ק.

חלק רביעי

ויחרד כל העם

ויחרד כל ההר מאד

שירת דבורה

א. שָׁמְעוּ מַלְכִים הָאֲזִינוּ רִזְנִים אֲנֹכִי לָהּ אֲנֹכִי אֲשִׁירָה אֲזַמֵּר לָהּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ה' בְּצִאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצַעְדְךָ מִשְׁדָּה אָדוֹם אַרְץ רַעְשָׁה גַם־שָׁמַיִם נָטְפוּ גַם־עֵבִים נָטְפוּ מַיִם: (ה) הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה' זֶה סִינַי מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: [שופטים פרק ה, ג-ד-ה] וברש"י אנכי, אנכי כפול, שמעתי מדרש אגדה לא קפת הקדוש ברוך הוא שכר תבור וכרמל, קבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה, ומזרו בנפת הפנים. אמר להם הקדוש ב"ה, סוף שאני פורע לכם כפלים: נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך, בתבור נאמר אנכי אנכי, נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך כפול ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים בימי אליהו: וצ"ב

בזה, דאמנם כתיב שם הלא צוה ה' אלהי ישראל לך ומשכת' בהר תבֹור, וגם כתיב ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינעם הר־תבֹור ועוד כתיב ויִרד ברק מהר תבֹור ועשרת אלפים איש אחריו: [שופטים פרק ד, ו], אבל המלחמה עצמה והנצחון על סיסרא היו מחרשת הגוים אל־נחל קישון: [שופטים פרק ד, יג] וגם השירה ששרו דבורה וברק לא נזכר בה הר תבור כלל. ועו"ק דמ"ש 'אנכי לה' אנכי אשירה', איך חשיב זה פרעון לתבור, תמורת מה שדבר ה' על הר סיני ואמר 'אנכי ה' אלקיך'.

ב. ומרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל אמר ע"ז יש לראות עד כמה גדול הענין של תורה וכל מה שקשור לתורה הנה דבורה הנביאה אחרי שנילחה את סיסרא אמרה שירה ופתחה ואמרה שופטים ה' ג' אנכי לה' אנכי אשירה אזמר לה' אלקי ישראל אומר רש"י אנכי אנכי כפול שמעתי מדרך אגדה לא קפח הקב"ה שכן תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה כי שני הרים אלו ובמקום אחר נזכר גם חרמון לכו שתינתן עליהם התורה וחזרו בבשת הפנים אמר להם הקב"ה סוף שאני פורע לכם כפלים נאמר בסיני אנכי ה' אלקיך בתבור נאמר אנכי אנכי נאמרה' ה' הוא האלקים בימי אליהו ע"כ. רואים עד כמה הגדלות של תורה, שכל הבריאה כולה מלפני שיהי' להם משהו שייכות לתורה, כי הרי ההרים עצמם בלא"ה לא שייך שיקבלו את התורה, רק לכו שתינתן עליהם התורה, כ"כ געגועים. כ"כ הם רואים שלכל הפחות יהי' להם איזה שייכות לתורה, והם לא זכו, וחזרו בבשת הפנים. ואמר להם הקב"ה אני לא אקפח אתכם, ואני פורע לכם כפלים, כי כמו שהי' קידוש שם שמים בזמן שהקב"ה אמר אנכי ה' אלקיך, ככה יהיה' קידוש שם שמים על ידי זה שדבורה תאמר אנכי לה' אנכי אשירה, וילא מזה אותו קידוש שם שמים, זה אני אתן לכם שכר, וזה השכר הגדול שנקרא שהקב"ה פורע להם. ועדיין צ"ב.

מות המלך עזיהו

ג. ובהפטרת השבוע [ישעיהו פרק ו, א-ד] בשנת־מות המלך עזיהו וַאֲרָאָה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־בֶּסֶט רָם וְנִשְׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: וברש"י בשנת מות - כשנלטרה: ושוליו - כמו שולי המעיל (שמות כח) תחתיתו ראיתו יושב על כסא בשמים ורגליו בהיכל הדום מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיה שבא ליטול כתר כהונה: (ב) שרפים עמדים | ממועל לו שש בנפים שש בנפים לאחד בשתיים | יבסה פניו ובשתיים יבסה רגליו ובשתיים יעופף: (ג) וקרא זה אל־זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל־הארץ כבודו: (ד) ויגעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן: וברש"י מקול הקורא - מקול המלאכים הקוראים. והוא היה יום הרעש שנאמר בו, ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד). בו ביום עמד עזיה להקטיר בהיכל, רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה, כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז) וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו. רעשה הארץ לבולעו כסבורה דינו לבלע כקרח שערער על הכהונה. יתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו' (במדבר י"ז) ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעתו בשריפה אלא כאשר דבר ה' ביד משה בסנה הבא נא ידך בחיקך (שמות ז) והוליאה מלורעת כשג אף כאן לרעת פרתה במלחו: והבית ימלא עשן - היה נמלא עשן:

משמע מדבריו, שמחמת קריאת המלאכים, שנאמר ע"ז וקרא זה אל זה ואמר, נעו אמות הספים, ולפי"ז נמצא שבכל פעם שהמלאכים אומרים קדושה נעים אמות הספים, וא"כ אין לזה שום שייכות עם מעשה עוזיה, אבל ממה שהסמיך רש"י ענין עוזיה לפסוק משמע שתלי זה בזה. וא"כ עכצ"ל שסתם קדושה של המלאכים, אין נעים אמות הספים, ואין הבית נמלא עשן, ורק בפעם הזאת קרה הדבר מחמת חטא עוזיה. ועם כל זה, משמעות הכתוב שכל הרעש היה בשמים ונעשה ע"י המלאכים, אבל על הארץ מתחת, לא קרה מאומה.

ד. אמנם בזכריה [פרק יד, ג-ה] כתיב וַיֵּצֵא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הַהֵם בַּיּוֹם הַלְחָמוֹ בַּיּוֹם קָרַב: (ד) וְעַמְדוֹ רָגְלוֹ בַּיּוֹם הַהוּא עַל-הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקְדָם וַנִּבְקַע הַר הַזֵּיתִים מִחֻצוֹ מִזְרְחָה וְיָמָה גַּיָא גְדוֹלָה מְאֹד וּמֵשׁ חֻצֵי הַהַר צָפוֹנָה וְחֻצוֹ-נִגְבָּה: (ה) וְנִסְתָם גַּיָא-הָרִי בִּי-יָגִיעַ גַּי-הָרִים אֶל-אֶצֶל וְנִסְתָם כַּאֲשֶׁר נִסְתָם מִפְּנֵי הָרֵעַשׁ בַּיָּמִי עֲזִיָה מֶלֶךְ-יְהוּדָה [רש"י ויניעו אמות הספים ציוס קנתנגע עוזיה:] וּבָא ה' אֱלֹהֵי כָל-קְדָשִׁים עִמָּה: וביחזקאל [פרק לח, יח-כ] מפורש יותר – וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בַּיּוֹם בּוֹא גּוֹג עַל-אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל נָאֵם אֲדֹנָי ה' תַּעֲלֶה חֲמַתִּי בְּאִפִּי: (יט) וּבִקְנָאתִי בְּאִשׁ-עֵבְרָתִי דְבַרְתִּי אִם-לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גְּדוֹל עַל אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל: (כ) וְרַעַשׁוּ מִפְּנֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיִּת הַשָּׂדֶה וְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל-הָאֲדָמָה וְכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנִהְרָסוּ הָהָרִים וְנִפְלְאוּ הַמְּדַרְגּוֹת וְכָל-חוֹמָה לְאֶרֶץ תְּפוֹל: ולמדנו מזה כי בימי עזיה ג"כ היה רעש גדול עד שנסו כולם מפניו, וכן משמע בתנחומא פרשת צו שכ' מקול הקורא (ישעיהו ו') מקול המלאכים הקוראים, הוא היה יום הרעש שנאמר בו (זכריה יד) ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה וגו', כי ביום שעמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים וארץ ובאו השרפים לשרפו בשריפה כמו שנאמר (במדבר טז) ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת, על שהקריבו קטורת זרה, וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו, ובאו שמים כמו כן לשורפו, והארץ לבולעו כסבורים דינו להבלע כקרח שערער על הכהונה יצאתה בת קול ואמר זכרון לבני ישראל (במדבר י"ז) ולא יהיה כקרח וכעדתו שערער על הכהונה לא יהיה כקרח בבליעה וכעדתו בשרפה, אלא כאשר דבר ה' ביד משה לו ביד משה בסנה שנאמר (שמות ד) הבא נא ידך בחיקך ויוציאה והנה ידו מצרעת כשלו, כלומר שנצטרע המעורר אף הצרעת זרחה במצתו והיה נחשב כמת. ובתנחומא פ' נח [סי י"ג] איתא באותה שעה נבקע ההיכל הילך והילך י"ב על י"ב מיל.

זרח משעיר –

בצעדך משעיר

ה. 'ה' בַּצֵּאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצַעְדְךָ מִשְׁדָּה אֲדוֹם אֶרֶץ רַעֲשָׁה גַם-שָׁמַיִם נִטְפוּ גַם-עֵבִים נִטְפוּ מַיִם: ובפ' וזאת הברכה [פרק לג פסוק ב] כתיב וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינֵי בָא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרְזָן וְאֶתָּה מִרְבַּבַת קֹדֶשׁ מִיִּמֵינוֹ אִשׁ דָּת לָמוֹ: ובמדרש תנאים שם ה' מסיני בא, מלמד כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל הרעיש כל העולם כולו על יושביו שנו' (תה' כט ג - יא) קול ה' על המים קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים קול ה' חוצב קול ה' יחיל מדבר קול ה' יחולל אילות באותה שעה נתכנסו כל אומות

העולם אצל בלעם בן בער אמרו לו תאמר שהקב"ה מביא מבול על עולמו ומחריבו כשם שעשה לראשונים ה' למבול ישב אמר להן לאו היום הוא מולך בעולמו היום הוא מישב את עולמו שנאמר וישב ה' מלך לעולם תורה הוא נותן לעמו שבח הוא נותן לבניו שכר טוב ליראיו שנאמר ה' עז לעמו יתן אמרו לו אם כן ה' יברך את עמו בשלום: ד"א ה' מסיני בא, מלמד כשם שהרעיש הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ ביום מתן תורה כך הוא עתיד להרעיש בו את כל העולם כולו ביום שיפרע בו משעיר שנאמר (שופ' ה ד - ה) ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה הרים נולו מפני ה' מה ת"ל 'זה סיני מפני ה' אלהי ישראל' אלא מלמד כשם שהרעיש הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ ביום מתן תורה כך הוא עתיד להרעיש בו את כל העולם כולו ביום שיפרע בו משעיר: ויש לתמוה, דבשלמא מה שהזכירה דבורה בשירתה 'הרים נולו מפני ה', הוא משום הרי תבור וכרמל שפרע להן ה' במלחמה זו, אבל מדוע הזכירה ענין רעש הארץ וענין שעיר ואדום, ומה נוגע כ"ז למלחמת סיסרא, וצ"ע.

והנה בפרקי דרבי אליעזר [פרק מא] איתא וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאִמֵּר אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ [שם כ, א - ב]. יצא קול ראשון והשמים והארץ רעשו ממנו, והימים והנהרות ברחו, ההרים והגבעות נתמוטטו, וכל האילנות פרעו. והמחטים שבשאלו חיו ועמדו על רגליהם, שנאמר [דברים כט, יד] כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום וכל העתידים להבראות עד סוף כל הדורות, שם עמדו עפיהם בהר סיני, שנאמר [שם] ואת אשר איננו פה עמנו היום. וישאל שיהם חיים נפלו על פניהם ומתו, ויצא קול שני וחיו ועמדו על רגליהם. ובפרשתינו כתיב וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֶת־קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הַהָר עֹשֶׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק; ופרש"י היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם, וכ"ה בפסיקתא זוטרתא וירא העם וינועו. ויזועו, כמו נוע חנוע הארץ (ישעיה כד כ): ויעמדו מרחוק. היו נרתעין לאחוריהן שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל, ומלאכי השרת מדדין אותם, שנאמר מלאכי צבאות יודוון יודוון (תהלים סח יג):

ולמדנו מכל הנ"ל כי ג' פעמים רעשה הארץ רעש גדול ונסו כל העם לכל עבר; א', בשעת מ"ת כשאמר השי"ת דברה ראשונה 'אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. הב' כאשר נכנס עזיהו להקטיר קטורת בביהמ"ק, וכנת"ל. הב' לע"ל בעת שיבוא גוג להלחם בישראל, וכנ"ל. אמנם נראה דבעת ההיא שיצא ברק להלחם בסיסרא, ג"כ היה רעש גדול בשמים ובארץ, וכמו שיבואר. דהנה עה"פ [דברים פרק לג פסוק ב] וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינֵי בָא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מְהֵרָה פְּאֶרְן וְאֶתְּהָ מִרְבֶּבֶת קָדֹשׁ מִימֵינוּ אִשׁ דָּת לָמוֹ: כ' רש"י זרח משעיר למו - שפתח לפני עשו סיקבלו את התורה ולא לנו: הופיע ה' להס: מהר פארן - שסלך קס ופתח לפני יקמעאל סיקבלוהו, ולא לנו: ואיתא בזוה"ק אמר רבי יוסי (שופטים) 'יי בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה' בשעתא דקודשא כריך הוא תב משעיר דלא קבילו אורייתא ארץ רעשה וגו' מאי טעמא רעשה בגין דבעת לאהדרא לתוהו ובוהו רהכי אחני קודשא בריך הוא בעלמא: אי קבלון בני ישראל אורייתא מוטב, ואם לאו אהדר עלמא לתוהו ובוהו, כיון רחמאת ארעא דהא אזמין קדשא בריך הוא לכל עממא דיקבלו אורייתא ולא קבילו ומכל עממא לא אשתארו אלא ישראל בלחודדיהו, חשיבת ארעא דישראל לא יקבלון כוותיהו, ובגין כך ארץ רעשה. כיון דאמרו נעשה ונשמע מיד שקטה. הדא הוא (תהילים ע"ו) ארץ יראה ושקטה יראה בקדמיתא ולבסוף ושקטה. [תרגום]. בשעה שהקדוש ברוך הוא שב משעיר שלא קבלו את התורה ארץ רעשה וגו' מה הטעם רעשה משום שרצתה לחזור לתוהו ובוהו שכך התנה הקדוש ברוך הוא בעולם אם יקבלו בני ישראל את התורה - מוטב ואם לאו יחזור העולם לתוהו ובוהו כיון שראתה הארץ שהרי הזמין הקדוש ברוך הוא לכל העמים לקבל התורה ולא קבלו, ומכל העמים לא נשארו אלא ישראל לבדם, חשבה הארץ שישראל לא יקבלו כמותם, ומשום זה ארץ רעשה כיון שאמרו נעשה ונשמע מיד שקטה זהו שכתוב ארץ יראה ושקטה, יראה בהתחלה, ולבסוף שקטה.]

ביאור ענין הרעש

ח. למדנו שענין הרעש בשמים ובארץ, הוא מחמת שאין העולם עומד אלא על לימוד וקיום התורה, ובעת שנולד חשש לביטולה של תורה ח"ו, אזי כל העולם רועש וגועש. וכן היה בזמן המלך עוזיהו, שנאמר [דברי הימים ב פרק כו, י'] וַיִּבֶן מְגִדְלִים בְּמִדְבָּר וַיַּחְצֵב בְּרוֹת רַבִּים כִּי מְקַנְהֵרֵב הָיָה לוֹ וּבִשְׁפִלָּה וּבְמִישׁוֹר אַפְרָיִם וְכַרְמִים בְּהָרִים וּבְכַרְמֵל כִּי־אֵהָב אֲדַמָּה הָיָה: ובמדרש שלשה נזקקו לאדמה ונעשה חולין ואלו הן: קין, נח, ועוזיה...ועוזיה, מנין, שנ' כי עובד אדמה היה (דה"ב כ"ו, י'), הפקיר עצמו לאדמה והיה עוסק בארצו, ולא היה נזקק לתורה ולא היה נכנס לשמוע דברי תורה. וַיְהִי לְעֹזִיָּהוּ חֵיל עֲשֵׂה מִלְחָמָה יוֹצֵאֵי צָבָא לְגִדּוּד בְּמִסְפָּר פְּקֻדָתָם בְּיַד יְעוֹאֵל יְעִיאֵל הַסּוֹפֵר וּמַעֲשֵׂיהוּ הַשּׁוֹטֵר עַל יַד־חַנְנִיָּהוּ מִשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ: (יב) כָּל מִסְפָּר רְאֵשֵׁי הָאֲבוֹת לְגִבּוּרֵי חֵיל אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: (יג) וְעַל־יָדָם חֵיל צָבָא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת עוֹשֵׂי מִלְחָמָה בְּכַח חֵיל לְעֶזֶר לְמֶלֶךְ עַל־הָאוֹיֵב: (יד) וַיִּכֶן לָהֶם עֹזִיָּהוּ לְכָל־הַצָּבָא מְגַנָּיִם וְרִמְחִים וְכוֹבָעִים וְשָׂרִינּוֹת וְקִשְׁתּוֹת וְלֶאֱבָנֵי קִלְעִים: (טו) וַיַּעֲשֶׂן בִּירוּשָׁלַם חֲשִׁבְנוֹת מַחֲשָׁבֶת חוֹשֵׁב לְהִיּוֹת עַל־הַמְּגִדְלִים וְעַל־הַפְּנוֹת לִירוּא בְּחָצִים וּבְאֲבָנִים גְּדֻלוֹת וַיֵּצֵא שְׁמוֹ עַד־לְמַרְחֹק כִּי־הִפְלִיא לְהַעֲזֹר עַד כִּי־חָזַק: ומבואר שהשקיע כל כוחו בביצור מגדלים וחומות ובנינים, וצבא גדול ומצוייד היטב בכל כלי המשחית, ובוזה נתגאה והתנשא, ואז... (טז) וּכְחֻזְקָתוֹ גָּבַהּ לְבוֹ עַד־לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בָּהּ אֱלֹהֵיוּ וַיָּבֵא אֶל־הֵיכַל ה' לְהַקְטִיר עַל־מִזְבֵּחַ הַקְּטָרֶת: מי גרם לו, על שהפקיר עצמו לאדמה, ויש בזה עקירת כל התורה כולה, שהפך כל המציאות לחולי חולין בלי ריח תורה, עד שהגיע למצב בו החליט גם להקטיר קטורת, וכמעשה קורח ועדתו, ונעשה רעש גדול בשמים ובארץ.

ט. וכן לע"ל בזמן בוא גוג להלחם עם ישראל, הרי באבוד ישראל ח"ו, מיד נעקרת התורה, שבאין לומדיה ומקיימיה אין לתורה אחיזה בעולם, וממילא אין קיום לעולם, ונרעשים שמים וארץ מחמת חשש זה. וכן היה בימי דבורה וברק, שנאמר [שופטים פרק ד, ב-ג] וַיִּמְכְּרֵם ה' בְּיַד יִבְיָן מֶלֶךְ־כְּנַעַן אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחָצוֹר וְשֵׂר־צָבָאוּ סִיסְרָא וְהוּא יוֹשֵׁב בְּחַרְשֶׁת הַגּוֹיִם: (ג) וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־ה' כִּי תִשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב־בְּרִזָּל לוֹ וְהוּא לֹחֵץ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֲשָׂרִים שָׁנָה: ופרש"י לחץ את בני ישראל במזקס - דקס ר' תנחומא בגילופין וכן הוא אומר חזקו עלי דזניכס: וכתיב וְהָיָא יוֹשֵׁבֶת תַּחַת־תְּמָר דְּבוּרָה, ואמרו [בילקוט שמעוני שם] מה תומר זה צלו מועט אף ת"ח שבאותו הדור היו מועטין. ובתנא דבי אליהו רבה [פרשה י'] אמרו, לא היו תלמידי חכמים בישראל אלא כמלא חצי דקל בלבד, לכך נאמר והיא יושבת תחת תומר. ועוד אמרו בילק"ש וכי מה טיבו של ברק אצל דבורה אלא אמרו ברק שמש את הזקנים כל ימי יהושע וחזר ושמש אחר מיתתו לפיכך הביאוהו ונתנוהו אצל דבורה, במי הקדוש ברוך הוא מושיע את ישראל בבני אדם שמשכימין ומעריבין לב"ה ולבית המדרש ועוסקין בתורה בכל יום תמיד. וכתיב [שופטים פרק ה, י-יא] וְרַכְבֵּי אֲתָנוֹת צְחֹרוֹת יִשְׁבִּי עַל־מִדְיָן וְהִלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׁיחַ: (יא) מְקוּל

מִחֲצֵצִים בֵּין מִשְׁאֲבִים שָׁם יִתְנֹוּ צְדָקוֹת ה' צְדָקת פְּרוֹזְנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אֲזוּ יִרְדּוּ לְשַׁעְרִים עִם־ה': וְאָמְרוּ [שם בילק"ש] תני דבי רב ענן אלו תלמידי חכמים שהולכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ועוסקין בתורה ועושין אותם כצהרים, יושבי על מדין שיושבין ודין דין אמת לאמתו, והולכי אלו בעלי מקרא, על דרך אלו בעלי משנה, שיחו אלו בעלי גמרא שכל שיחתן דברי תורה: רוכבי אתונות צחורות, אין צחורות אלא נקיות מן הגזל, יושבי על מדין שמעמידין הדבר על הדין, והולכי על דרך שיחו אלו סנהדרין שהעולם נשען עליהם ואין להם שיחה במלה לעולם שנאמר שמעו מלכים האזינו רוזנים, מקול מחצצים האומרים על טמא טמא ועל טהור טהור הלכות שבת וחגיגות ומעילות ודיני חצצים באדם, בין משאבים, שלומדים ושואבים דברי תורה, שם יתנו צדקות ה' צדקות פרוזנו בישראל, עיר קטנה היתה בישראל עמדו ובנו להם בית הכנסת ובית המדרש ושכרו להם את החון ומלמדי תינוקות, נמצאו בתי מדרשות רבים בישראל, וכל מי שמחדש דברי תורה על פיו דומה כמי שמשמיעים אותו משמים ואומרים לו כך אמר הקדוש ברוך הוא בנה לי בית שעכר גדול שלו הוא שנאמר יבחר אלהים חדשים וגו': והמובן שכל זה נתחדש רק אחרי ישועת ה' במלחמה, אבל בימי סיסרא היה הכל בהיפך, ונתמעטה התורה מאד. והנה עה"פ [ריש דברים] וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כ' בעל הטורים בארבעים. ב' במסורה. ויהי בארבעים. מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל (שופטים ה ח). לומר אם יהיה ת"ח אחד בין ארבעים אלף אין צריכים לא מגן ולא רומח כי ת"ח מגין עליהם מאויביהם, דאיירי התם בתלמידי חכמים שנאמר לבי לחקקי ישראל, והכא נמי כתיב בתריה (פסוק ה) ענין התורה שנאמר הואיל משה באר את התורה: ובתנא דבי אליהו [רבה פרשה יא] מיכן אמרו ארבעים אלף מישראל שנתקבצו ויצאו למלחמה ויש ביניהן זוג אחד של תלמידי חכמים דומה שהוא מסרם בידן, שנאמר מגן אם יראה ורומח. ומשמע כנ"ל שנתמעטו הת"ח עד שעל כל ארבעים אלף היה ת"ח או שניים.

אֶרֶץ רַעֲשָׁה

י. והשתא יל"פ מ"ש ה' בְּצִאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצַעְדְךָ מִשְׁדָּה אָדוֹם אֶרֶץ רַעֲשָׁה גַם־שָׁמַיִם נָטְפוּ גַם־עֵבִים נָטְפוּ מַיִם: דהיינו כמו בזמן צאתך משעיר ומשדה אדום, שהוא זמן מ"ת, שהארץ רעשה, שהיתה יראה שלא תהיה ח"ו תורה בישראל, כך גם עכשיו 'ארץ רעשה גם שמים נטפו'. 'הרים נזלו מפני ה' זה סיני מפני ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' – הכל משל על המלחמה ע"ד מן שמים נלחמו, ופי' זה סיני כמו שזה סיני חרד מפני אלהי ישראל כן חרד כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימת' ופחד נמוגו כל יושבי כנען: רד"ק. וכל כך למה – משום ש'בימי שמגר בן־ענת בימי יעל חדלו אַרְחֹות – הדרכים הרחבות הסלולות לרבים בדרך התורה המסורה לנו – חדלו – פסקו, והלכתי נתיבות – וכל אחד הולך בדרכו שלו, ואינה דרך התורה אלא – ילכו אַרְחֹות עַקְלָקְלוֹת: דרכים עקומות היפך מדרכה של תורה, וכמעט שלא חדלה תורה מישראל. 'חדלו פְּרוֹזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדְלוּ עַד שִׁקְמַתִּי דְבוֹרָה, 'פרוזון' הוא מלשון ערי הפרזי שאין להם חומה, כלומר שלא התפשטה תורה אלא נאספה לה כמו לערי מבצר, ולהלן אמרה צְדָקת פְּרוֹזְנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל וכ' הילק"ש עיר קטנה היתה בישראל עמדו ובנו להם בית הכנסת ובית

המדרש ושכרו להם את החזן ומלמדי תינוקות, נמצאו בתי מדרשות רבים בישראל, שחזרה והתפשטה תורה בישראל.

יא. והנה הקמת תורה על תילה היתה אז ע"י ברק שהסכים לצאת למלחמה, ולא היה הדבר פשוט כלל וכלל, משום שאיתא בילק"ש סיסרא בא עליהם בארבעים אלף ראשי גייסות וכל אחד היה עמו מאה אלף, ובן שלשים שנה היה וכבש כל העולם בכחו ולא היה כרך שלא היה מפיל חומה בקולו ואפילו חיה שבשדה כיון שהיה נותן עליה קולו לא היתה זזה ממקומה, אמרו כשהיה יורד לרחוץ בנחל קישון היה עולה בוקנו כמה מאכל בני אדם דגים, ותשע מאות סוסים במרכבתו ובחזרה לא היה אחד מהם חוזר בשלום: ובת"י איתא וסליק עליהון סיסרא סנאָה ומעיקא באַרבעין אלפין רישי משרין, בחמשין אלפין אחדי סיפין, בשתיין אלפין אחדי רומחין, בשבעין אלפין אחדי תריסין, בתמנן אלפין מחצצי גיריא, בר מתשע מאה רתיבין דברזלא דהוּו עמיה ורתיבוהי. [עלה עליהם סיסרא בארבעים אלף ראשי גייסות, וחמישים אלף שולפי חרב, שישים אלף אוחזי רומח, שבעים אלף נושאי תריסים, שמונים אלף קשתים יורי חיצים, מלבד תשע מאות רכבי ברזל], ובדרך הטבע א"א היה כלל לנצח את סיסרא וחילו, ומה עוד שבאו לעזרתו כל ל"א מלכי כנען עם כל חילם וצבאם, וכמ"ש 'באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענף על-מי מגדו בצע צסף לא לקחו'. ואמרה לו דבורה לברק 'לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון: ומ"ש 'ומשכת' פי' הרד"ק 'תמשוך ישראל ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור, כי ידאים היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רבים: והוזהר שלא ליקח אלא רק עשרת אלפים מישראל ולא אחד יותר, וגם הם רק מבני נפתלי ובני זבלון, ולא משאר שבטי ישראל, משום שישועת ה' בעת ההיא היתה למעלה מדרך הטבע, וזה היה לאות ולמופת על מלחמת ה' עם סיסרא, כי עשרת אלפים איש אינם נחשבים למאום כלפי מחנה סיסרא ומלכי כנען. ומזה הטעם גם נצטוו להעלות את כולם להר תבור, שהוא מקום גבוה וגלוי, ועי"ז יבין סיסרא כי בא ברק להלחם עמו ויאסוף את חילו, שע"ז יתגלה כבוד מלכותו ית', וכמ"ש 'ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן-אבינעם הר-תבור: ויצעק סיסרא את-כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת-כל-העם אשר אתו.

יב. ובזה מובן איך קבל הר תבור שכרו, שנתקדש שמו של הקב"ה בעולמו ע"י מה שעלו כולם להר תבור, ונאספו עי"ז כל מלכי כנען למלחמה, ויצא הבוי"ת בעצמו להלחם עם סיסרא וחילו, כמ"ש 'ותאמר דבורה אל-ברק קום פי זה היום אשר נתן ה' את-סיסרא בידך הלא ה' יצא לפניך וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו: ומדויק לשון הכתוב 'הלא ה' יצא לפניך - שכבר יצא קודם לכן, וכביכול הולך לפני המחנה, וכמ"ש 'ויהם ה' את-סיסרא ואת-כל-הרכב ואת-כל-המחנה לפי-הרב לפני ברק', שברק ואנשיו רק רדפו אחרי מחנה סיסרא, ולא נותר להם אלא להרגם לפי חרב.

יג. והנה בזכריה [פרק יד, ג] נאמר 'ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו כיום קרב: ויש לבאר מהו 'כיום הלחמו כיום קרב', דעל איזה 'יום קרב' מדבר הכתוב. וי"ת 'כיום אנוחיה קרב על ימא דסוף: ויל"ע מדוע קרא לו הכתוב 'יום קרב'. ואחרים פי' באופנים אחרים. ולפמשנת"ל יל"פ דקאי על מלחמת סיסרא וקרי ליה 'יום קרב', דמרמוז בזה על שם 'ברק', שבהיפוך אותיות הוא 'קרב', ומצינו בילקוט ג' שמות יש

לו ברק, ומיכאל, ולפידות, ברק על שם שפניו דומות לברק וכו', ומבואר דנקרא שמו 'ברק'
 מחמת מראהו, וכעין דוגמא של מעלה דכתיב [תהלים פרק יח, טו] וַיִּשְׁלַח חֲצִצְיוֹ
 וַיְפִיץ וּבָרָקִים רַב וַיְהַמֵּם: 'ויהמם' - כמ"ש 'ויהם ה' אֶת־סִסְרָא וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב
 וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפָנֵי־בָרָק'. ומצאתי כן בס' מעיינות החכמה [מהגה"מ
 רבי מרדכי אבוזאגלו זצוק"ל מעיר דרעא, וראה בספר שם הגדולים למרן החיד"א שכתב: ספר
 מעיינות החכמה חיבר החכם החסיד מהר"ר מרדכי מעיר דרעא בקבלה, והיה נגלה לו אליהו
 זכור לטוב ונגנז הספר ע"ש. ובספרו פני דוד פרשת בשלח על הפסוק זה הדבר אשר ציוה ה'
 לקטו ממנו וגו' כותב מרן החיד"א: שמעתי משם הרב ר' מרדכי ז"ל מעיר דרעא בערי המערב
 שנגלה לו אליהו ז"ל וגילה לו רזי תורה וכו', ועלה בסוף ימיו לצפת, ושם נטמן, בתקופת רח"ו].
 ויצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הלחמו ביום קרב והוא ביום מלחמת בר"ק בן אבינועם עם סיסרא.
 יד. אֲנֹכִי לַה' אֲנֹכִי אֲשִׁירָה אֲזַמְּרָ לָהּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. הנה מילת 'אנכי' מוטעמת
 ב'רביעי', והוא טעם מפסיק, וא"כ איננה מחוברת להמשך הפסוק אלא מתפרשת
 לעצמה, וצ"ב בפירושה. ונל"פ הכי: 'אנכי' - הוא מ"ש הבוי"ת בזמן מ"ת 'אנכי
 ה"א, לה' - לאותו ה' - אנכי אשירה, דעכשיו הוא כמו אז זמן מ"ת, שהיה העולם
 שמם מתורה, ונעשה עכשיו כקבלת התורה מחדש, כמו בזמן ההוא שרעשה
 הארץ מפחדה, עד שנתנה תורה, כן גם עתה, וע"ז 'אזמור לה' אלהי ישראל'.

מייל: iv50571@gmail.com

לתגובות פקס - 153-25-32-21-69